

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

**13-16AASTASTE NOORTE JA NENDE VANEMATE TEADLIKKUS
INTERNETIRISKIDEST**

Bakalaureusetöö

Koostaja: Berit Toodo
Juhendaja: prof. Veronika Kalmus

Tartu
2014

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Online-riskid ja võimalused	6
1.1.1 Teismelised ja online-riskid	13
1.1.2 Laste kokkupuude internetiriskidega	14
1.2 Põlvkondlikud erinevused internetikasutuses	17
1.2.1 Lastevanemate hirmud seoses internetiga	20
1.3 Lastevanemate teadlikkus ja hoiakud	21
1.3.1 Laste internetikasutuse vahendamine	23
3. UURIMISKÜSIMUSED JA MEETOD	29
3.1 Metoodika	29
3.2 Valim	30
4. TULEMUSED	32
4.1 Laste ja nende vanemate tegevus internetis	32
4.1.1 Lapsevanemate teadmised laste internetitegevustest	35
4.2 Laste ja nende vanemate arusaamine erinevatest internetiriskidest	37
4.3 Kuidas lapsed kaasavad oma vanemaid internetikasutusse	42
4.4 Lastevanemate strateegiad laste internetikasutamise vahendamisel	44
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	47
5.1 Laste teadlikkus ja kokkupuude riskidega	47

5.2 Lastevanemate teadlikkus ohtudest ja piirangute kehtestamine	50
5.3 Meetodi kriitika ja edasised soovitused	54
KOKKUVÕTE	57
SUMMARY	59
6. KASUTATUD KIRJANDUS	61
7. LISAD	64
7.1 Lisa 1 - Intervjuude transkriptsioonid	64

SISSEJUHATUS

Tänapäeva ühiskond on infoühiskond, mistõttu arvutid ja internet on muutunud vaieldamatuks osaks meie elus. Enamus töökohti on seotud internetiga, ka koolides ja ülikoolides on oma õppeinfosüsteemid ja e-kool. Ühtlasi on internet ja arvuti üheks suurimaks meelelahutuse pakkujaks. Internet loob meelelul hulgal uusi võimalusi, lihtsustab info kättesaadavust, kuid ühtlasi sisaldab ka palju riske ja ohte.

Kaasaja noored ei ole mitte pelgalt noorem põlvkond, kelle sõnavara, riietus ja käitumismallid on erinevad vanema generatsiooni omadest, vaid viimase paarikümne aasta jooksul toimunud muutused on fundamentaalsed. Lapsed on sünnist alates ümbritsetud uute tehnoloogiatega – neid ümbritsevad arvutid, videomängud, mobiiltelefonid, iPod-id ja veel lugematu hulk infotehnoloogiaajastu leiutisi. On selge, et tänu sellele ainulaadsele keskkonnale on võrreldes vanema generatsiooniga kardinaalselt muutunud viisid, kuidas noorem põlvkond hangib ja töötleb informatsiooni (Prensky 2001a: 1).

Seetõttu on väga olulised põlvkondadevahelised erinevused. See, kuidas näeb kogu internetimaailma lapsevanem ning kuidas näeb seda tema laps, võivad kardinaalselt erineda. Mistõttu ei pruugi ühtida ka laste ning lastevanemate nägemused internetis olevatest riskidest ja ohtudest.

Oluline on lapsi juba varakult teavitada ja õpetada erinevatest riskidest ning arendada selleteemalisi diskussioone, olgu need riskid tarkvaralised (nagu viirused) või emotsionaalsed ohud (näiteks informatsiooni väärkasutamine, küberkiusamine, täiskasvanutele suunatud internetilehekülgedele sattumine).

Suurt rolli mängib ka lapsevanema arvutialane pädevus. Tänapäeva ühiskonnas võib juhtuda, et lapse arvutikäsitlemise oskused on paremad kui lapsevanema omad, sest laps on väikesest saati juba arvutiga/nutitelefoniiga/tahvelarvutiga üles kasvanud. Siit arenevad järgmised

probleemid - milliseid piiranguid lastele internetikasutamises seada ning kas neid on üldse vaja? Küll aga on oluline lapse- ja vanemavaheline suhe ning rääkimine erinevatest arvuti-alastest probleemidest, ohtudest ja riskidest.

Käesoleva töö eesmärgiks on leida, mil viisil tajuvad internetis olevaid ohte ja riske 13-16aastased lapsed ning mismoodi nende vanemad – kui teadlikud ollakse internetiriskidest ja -turvalisusest ning mil viisil üritatakse oma lapse arvutiskäimine ohutumaks teha. Teismeliste vanusegruppi on oluline uurida nii sellepärast, et antud vanusegruppi pole Eestis süvitsi väga palju uuritud, aga eelkõige seetõttu, et teismelised on kõige vastuvõtlikumad erinevatele internetiriskidele.

Laste ja nende vanemate teadmiste ja hoiakute väljaselgitamiseks on läbi viidud kvalitatiivne uuring süvaintervjuudena. Sealjuures lapsevanema ja lapsega on intervjuud alati eraldi läbi viidud, et hinnata nende sõltumatute arvamuste ühtivust. Töö eesmärkide täitmiseks olen koostanud järgmised uurimisküsimused:

- Kuidas tajuvad lapsed internetis olevaid riske?
- Kuidas kaasavad lapsed oma lapsevanemaid internetikasutusse?
- Kuidas mõistavad lapsevanemad internetis olevaid riske?
- Missuguseid laste internetikasutuse vahendamise strateegiaid lapsevanemad kasutavad?

Töö teoreetilises pooles on välja toodud erinevate teoreetikute seisukohad internetiriskidest ja võimalustest, noorte internetiga seotud harjumustest ja hoiakutest, põlvkondadevahelistest erinevustest ning lastevanemate teadlikkusest internetiriskidest ning laste internetikasutamise vahendamisest. Teoreetilisele osale järgneb meetodi tutvustus, uuringu tulemused ning seejärel arutelu tulemuste üle.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1 *Online*-riskid ja võimalused

Online-riskide ja võimaluste kaardistamine on keeruline ülesanne, kus tuleb arvesse võtta mitmeid aspekte. Rahvusvahelisest perspektiivist vaadatuna on problemaatiline eelkõige see, et erinevates riikides on internetikasutuse harjumused ja kogemused erinevad, mistõttu on võrreldavate uuringute läbiviimine üsna keeruline. Internetikasutuse harjumusi mõjutavad igale maale omased peretraditsioonid, kehtiv haridussüsteem, tehnoloogiate kättesaadavus ning kasutusviisid, meedia regulatsioon, sotsiaalsed väärtused ja palju muud (Hasebrink et al 2008: 5).

2006. aasta juunis algatatud projekt EU Kids Online (EU Kids Online 2006) hõlmab 33 riigi uurijaid. Projekti eesmärgiks on luua pidevalt täienev uuringute andmebaas, andmaks riiklikele ja akadeemilistele üksustele teavet noorte internetikasutuse, sellega seonduvate riskide ja võimaluste kohta. Et erinevates riikides läbiviidavad uuringud oleks võrreldavad ja võimaldaks leida sarnasusi ning erinevusi, on loodud ühtne riskide ja võimaluste klassifikatsioon. Alljärgnevalt annan ülevaate projektis EU Kids Online osalejate sõnastatud *online*-riskidest ja -võimalustest ning laste internetikasutuse uurimise problemaatikast.

Üldiselt peavad nii meediauurijad kui ka -tootjad, seadusandjad ja laiem avalikkus uues meediakeskkonnas lapsi ähvardavateks riskideks pornograafilist, vägivaldset, rassistlikku, vihkamisele või enesevigastamisele õhutavat sisu, ebasüüdsaid või potentsiaalselt kahjulikke kontakte võõrastega, privaatsuse häirimist, isikuandmete kuritarvitamist ja eakaaslaste omavahelist küberkiusamist. Peamiste võimalustena nähakse meelelahutust, infohankimist, hariduslikke ressursse, suhtlemist, võrgustike loomist, loomingulisust, mängimist ja kodanikuühiskonnas osalemist (Kalmus et al 2010).

Kuigi erinevad riskid ja võimalused on ajas muutuvad ning samuti võib teatud situatsioonides arutleda selle üle, kas üks või teine faktor on risk või hoopis võimalus, on uurijad sõnastanud riskid ja võimalused järgnevalt (Hasebrink et al 2008: 6):

Online-võimalused:

- ligipääs informatsioonile
- harivad ressursid
- sotsiaalsed võrgustikud sõprade jaoks
- meelelahutus ja mängud
- sisuloome
- ühiskondlik ja poliitiline osalus
- privaatsus
- kogukondlik seotus
- tehnoloogiline võimekus ja kirjaoskus
- nõuanded (tervis, seksuaalelu)
- spetsialistide kogukonnad ja fännide foorumid
- jagatud kogemus globaalsel tasandil

Online-riskid

- illegaalne sisu
- pedofiilid, ahistamine
- ekstreemne või seksuaalne vägivald
- muu kahjulik või solvav sisu
- rassistlikud, vihkamist õhutavad keskkonnad
- reklaam, mõjutamine
- kallutatud informatsioon (nõuanded, tervis)
- privaatse info ärakasutamine
- küberkiusamine
- hasartmängud, finantspettused
- ennasthävitav käitumine (anoreksia, suitsiidid)
- illegaalsed tegevused (hackerlus, allalaadimine)

Ülaltoodud loetelust saab näha, et ei ole lihtne tõmmata joont riskide ja võimaluste vahele. Mitmedki faktorid võivad olla võimaluseks, olles samal ajal ka potentsiaalseks ohuallikaks. Vahe on ka laste ja lastevanemate seisukohtadel ning ohtude ja võimaluste defineerimisel. Lapsed võivad pidada võimalusteks neid faktoreid, mida täiskasvanud liigitavad riskiks. Veel enam – ka laste endi seas võivad riskid ja võimalused varieeruda. Sotsiaalvõrgustikud võivad olla väga head informatsiooni hankimise kohad ja sõpradega suhtlemise kohad või erinevate mängude mängimise kohad, aga kui päevast päeva kogu oma aeg vaid arvuti taga ära kulutada ja näiteks Facebookis olla, muutub see riskiks.

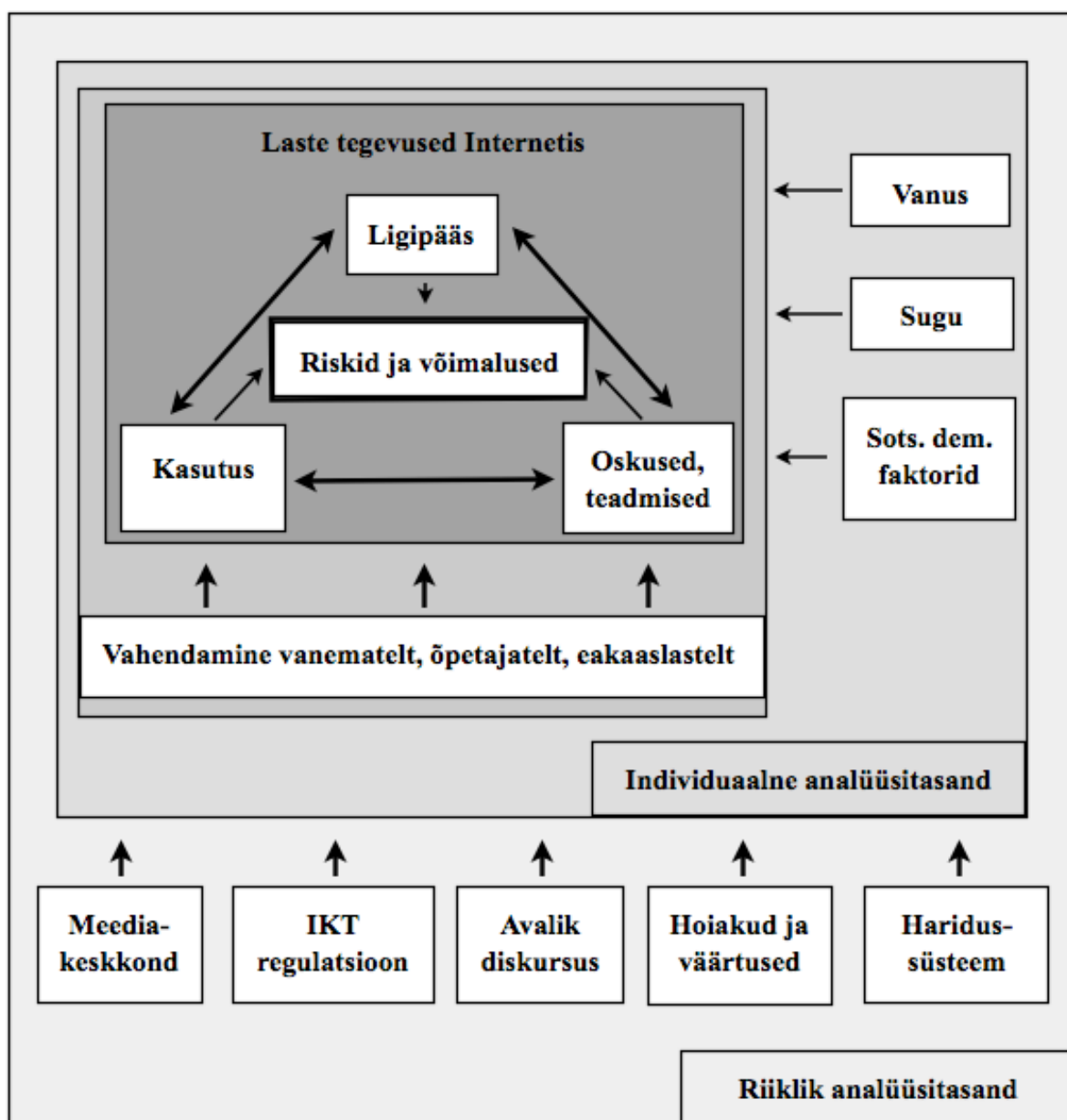
Kui lapsed võivad internetis pakutavas anonüümsuses, privaatsuses, mängulisuses ja võib-olla väikestes pettusteski näha põnevaid võimalusi, siis täiskasvanute silmis kujutavad need nähtused valdavalt ohtu laste turvalisusele. Kui tootjate ja pankade huvides on pakkuda lastele mitmesuguseid *online*-teenuseid, siis kriitilise sotsiaalteooria esindajad näevad selles sageli laste ärakasutamist kommertshuvides või isegi lapsepõlve süütuse rikkumist (Kalmus et al 2010).

Seega saame riskide ja võimaluste uurimise puhul rääkida paljudest muutujatest, mis mõjutavad nende iseloomu ja esinemist. Muutujateks võib näiteks liigitada lapse soo ja vanuse, pere sotsiaalmajanduslikud näitajad jne. Ülevaatlíkuma pildi saamiseks toon siinkohal EU Kids Online projektis osalejate poolt välja töötatud struktuuri (joonis 1), mis määratleb erinevad uurimise tasandid, lihtsustab arusaamist laste internetikasutust puudutavatest riskidest, võimalustest ja neid mõjutavatest muutujatest.

Joonisel 1 on tunnused jagatud sõltuvateks, sõltumatuteks, vahendavateks ja kontekstipõhisteks muutujateks. Need näitajad, mis mõjutavad laste ligipääsu ning tegevust internetis, on sõltumatud muutujad. Ühtlasi on ära toodud vahendavad muutujad, mis mõjutavad laste hoiakuid ja oskusi seoses internetitegevustega - neid mõjutavad sotsiodemograafilised faktorid, mis omakorda avaldavad mõju riskidele ja võimalustele. See, kuidas laps tajub internetiriske, -ohte ja -võimalusi, on tugevasti seotud ka lapsevanemate, sõprade ja õpetajate tegevuste ning hoiakutega.

Peamisteks laste *online*-kogemust mõjutavateks kontekstipõhisteks muutujateks on rahvuslikud või makroühiskondlikud faktorid nagu meediakeskkond, infotehnoloogiaregulatsioon, ühiskondlikud hoiakud laste hariduse, lapsepõlve ja tehnoloogiatega suhtes ning kehtiv haridussüsteem.

Jooniselt 1 võib näha, et uurijad eristavad kahte tasandit: esiteks individuaalne tasand (lapsekeskne) ja teiseks riiklik analüüsitasand.

Joonis 1. Uurimistasandite struktuur (Hasebrink et al 2008: 7)

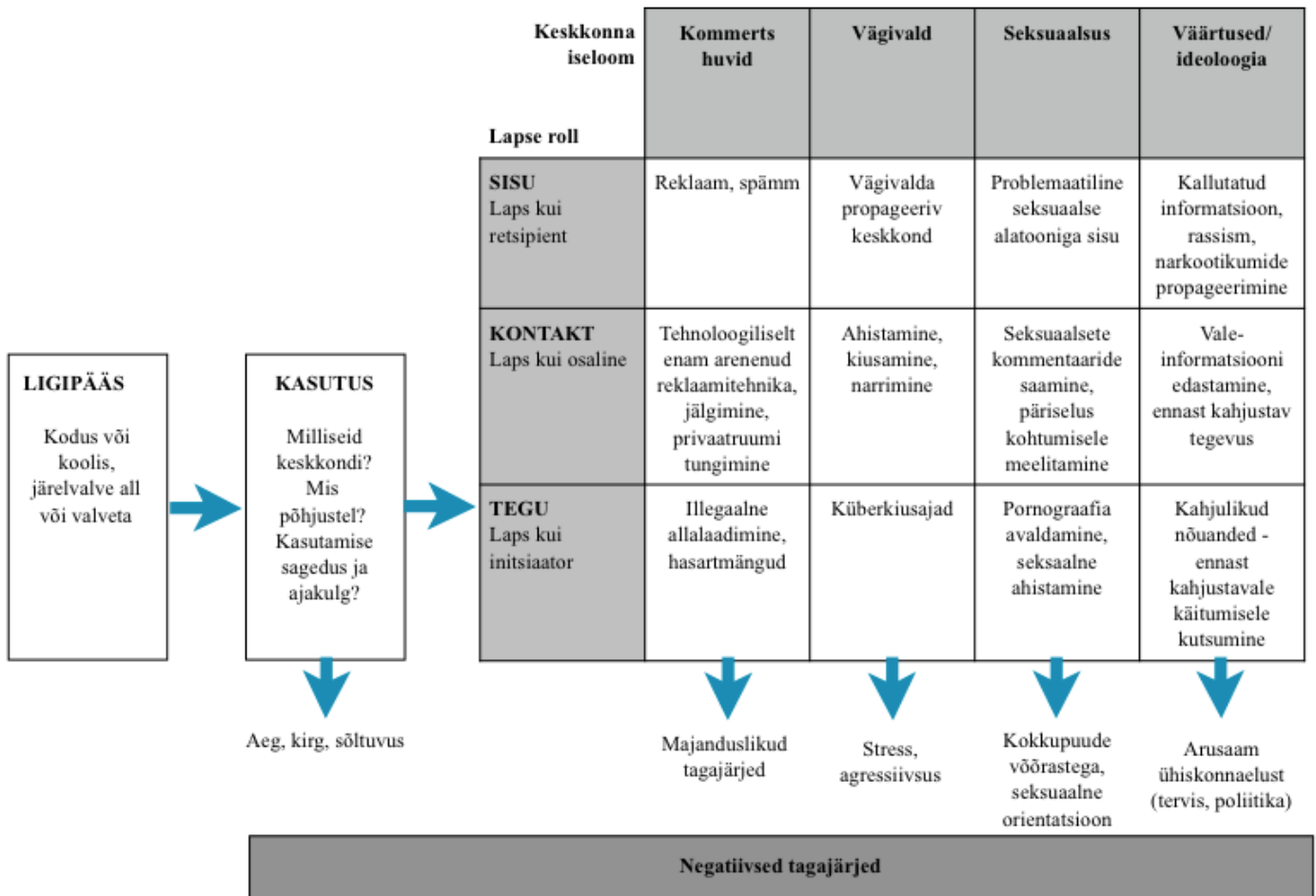
Võimaldamaks laste internetikasutuse riskide ja ohtude süstemaatilist uurimist, on uurijad loonud raamistiku (joonis 2 ja joonis 3), et anda ülevaade, millised tingimused peavad eksisteerima ning millised faktorid on olulised riskide või võimaluste tekkimisel. Joonis 2 lähtub riikidest ning joonis 3 võimalustest. Mudeli üheks teljeks on internetikeskkonna eesmärk ehk iseloom ning teisel teljel on kirjeldatud lapse rolli antud keskkonnas.

Joonistelt 2 ja 3 on näha, et internetikeskkonna riskid ja võimalused viitavad kogemustele, vastavalt positiivsetele või negatiivsetele. Milliseks osutub see kogemus, sõltub kommunikaatoritest, sisust või teenustest, mida kommunikaatorid vahendavad, ja loomulikult ka kasutajast endast. Mudelilt saab välja lugeda veel olulised tingimused, milleks on ligipääs ja kasutus. Need ei klassifitseeru ei riskiks ega ohuks, ent on olulised faktorid kogemuste hankimisel - kõik oleneb sellest, millal ja kui kaua saab laps üldse arvutit internetis viibimiseks kasutada, kas talle on kehtestatud mõned piirangud, olgu need siis ajalised või seotud konkreetsete internetilehtede külastamisega. Oluline on ka see, kus laps interneti kasutab - täiskasvanu juuresolekul või üksinda, salaja või sõbra juures.

Kui kõne all on *online*-riskid, siis on internetikasutuse iseloom määrava tähtsusega. Mida osavamad lapsed on erinevate infotehnoloogiate kasutamisel, seda enam nad kasutavad teatud kindlaid teenuseid ning seda suuremad on võimalused kogeda midagi negatiivset või positiivset.

Joonisel 2 ja 3 on vertikaalsel teljel lapse osalus *online*-keskkonnas jagatud kolmeks:

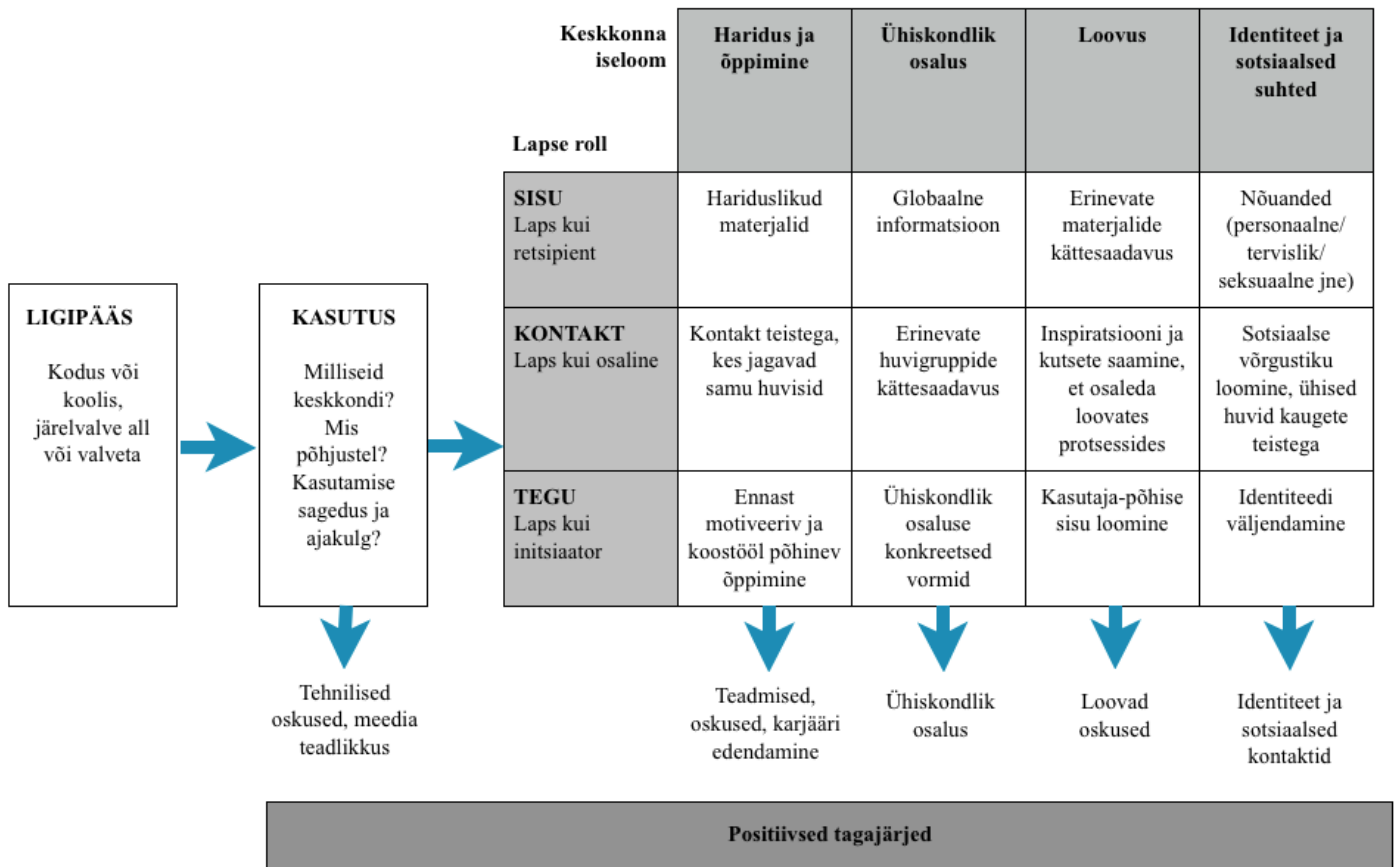
- laps kui retsipient (sisu vastuvõtja)
- laps kui osaline (suhtleja)
- laps kui tegutseja (sisulooja, isikliku suhtluse algataja)

Joonis 2. Risk kui ligipääsu, kasutuse, lapse rolli ja online-keskkonna iseloomu omavaheliste seoste põhjustatud negatiivne tagajärg (Hasebrink et al 2008: 9)

Horizontaalsel teljel on toodud neli peamist riskide (joonis 2) ning võimaluste (joonis 3) tüüpi. Laste heaolu ning arengut ohustavad riskid on kommertshuvid, agressiivsus, seksuaalsus ning ebasoovitavad väärtushinnangud. Positiivsed võimalused on haridus ja õppimine, ühiskondlik tegevus, loovus, identiteet ja sotsiaalsed suhted.

Mudelite alumises osas on ära toodud vastavalt negatiivsed või positiivsed tagajärjed, mis võivad internetikasutusele järgneda. Lisaks tuleb silmas pidada, et ka ligipääsu ning kasutusega on seotud riskid või positiivsed tulemid, mis on ülejäänud tingimustest sõltumatud. Näiteks võivad aeganõudvad internetimängud ehk sõltuvus olla internetikasutuse negatiivseks tagajärjeks. Positiivseks tagajärjeks võib pidada meediateadlikkuse kasvu ning tehnilisi oskusi.

Joonis 3. Võimalused kui ligipääsu, kasutuse, lapse rolli ja online-keskkonna iseloomu omavaheliste seoste põhjustatud positiivne tagajärg (Hasebrink et al 2008: 10).

Mõlemalt jooniselt näeb, et uurimisvaldkond on lai. Kuigi laste internetikasutusega seonduvatest riskidest räägitakse avalikkuses aina enam, on mitmeid sellega seotud aspekte Euroopas veel väga vähe uuritud. Enim on uuritud agressiivsuse ja seksuaalsusega seotud kogemusi, vähem tähelepanu on pööratud internetireklaami ning väärtushinnangute mõjutamisega seotud ohtudele. Võrreldes Eestis seni läbiviidud uuringute andmeid ülejäänud Euroopas läbiviidud uuringutega laste internetiohutuse teemal, liigitub Eesti laste internetikasutuse ning *online*-riskide kogemise osas kõrge riskiga maade hulka (Hasebrink et al 2008: 31).

Mida rohkem kasutavad lapsed internetti igapäevaselt, seda enam on nad kokku puutunud ühe või mitme riskiga. Samas toob laialdasem kasutus kaasa rohkem võimalusi, aga kahtlemata ka hüvesid. Suurimat arvu erinevaid *online*-tegevusi harrastavad lapsed endi sõnul

Eestis, Leedus, Tšehhi Vabariigis ja Rootsis. Teisisõnu, internetikasutus toob kaasa nii riske kui võimalusi ja nende vahele on üsna keeruline piiri tõmmata (Livingstone et al 2010).

1.1.1 Teismelised ja *online*-riskid

Kasutades interneti mitmekesiseid võimalusi, puutuvad lapsed ühtlasi kokku ka mitmete riskidega. Sageli muutub teatud risk kaalukamaks seetõttu, et laps ise ei taju seda riskina, vaid näeb üksnes tehnoloogia positiivseid külgi. Noorema põlvkonna maailmataju on erinev vanema generatsiooni omast ja mitmedki seni kehtinud definitsioonid võivad laste jaoks tähendada hoopis midagi muud.

Noored on ise äärmiselt huvitatud erinevatest sotsiaalvõrgustikest. Need tunduvad noorte jaoks äärmiselt põnevad ja heaks viisiks, et leida uusi kontakte vestlemiseks või piltide vahetamiseks, ent sellega ei tunneta nad küberruumis tekkida võivaid ohte. Praegusel ajal on pelgalt ees- ja perekonnanime abil lihtne neiu elukohta *guugeldada*. Nendes keskkondades kujundatakse oma identiteeti ning noortel pole sellist privaatsusetunnetust nagu eelmisel põlvkonnal. Sellised sotsiaalvõrgustikud pakuvad palju põnevaid võimalusi – päevikupidamine, piltide ülesriputamise – mis annab kõigile huvilistele võimaluse iga noore kohta rohkem teada saada ja kontakti astuda (Livingstone 2008: 394).

Samas väidab enamus noortest, et nad on privaatsusega seotud riskidest teadlikud ja et nad jagavad ainult informatsiooni, mida nad ei häbene. Neil on lihtsalt privaatsusest teistsugune arusaam kui nende vanematel. Livingstone viitab siinkohal Steini ja Sinha privaatsuse definitsioonile, mis ütleb, et “privaatsus on indiviidide õigus nautida autonoomsust, olla rahule jäetud ja määratleda, kas ja kuidas teistele enda kohta informatsiooni avaldatakse”. See definitsioon kõrvaldab näilise paradoksi, et ka “MySpace-i”-põlvkond muretseb oma privaatsuse pärast. Nad tahavad ise otsustada, mida ja kellele avaldada. Nende jaoks võib sõna “sõber” tähendada ka internetituttavat, kellega nad päriselus kohtunud pole. Ometi on nad valmis nende tuttavate või sõpradega jagama oma elu ja mõtteid, samas kui nad ei ole valmis neid mõtteid jagama oma vanematega (Livingstone 2008: 394).

Siiski on palju ka neid internetiaspekte, mis lastele endile sarnaselt nende vanematega muret valmistavad. Paljud vanemad peavad tõsiseks ohuks internetis leiduvat pornograafilist materjali. Samas näitavad uuringud, et lapsevanemad ei ole suutnud luua oma lastega piisavalt usalduslikku õhkkonda ning lapsed ei pöördu nende poole, kohates internetis ebasoovitavat sisu. Samuti arutletakse vanematega väga vähe reklaamide mõju üle, mis noortele väga tugevat survet avaldavad (Livingstone 2003: 154).

Uuringud näitavad ka, et enamasti puudub nii lastel kui nende vanematel oskus, kuidas toime tulla internetis tekitatud emotsionaalse stressiga. Ka puuduvad lapsevanematel oskused ja teadmised, kuidas ohtu ära tunda, mismoodi sekkuda ja aidata (Millwood-Hargrave & Livingstone 2006: 13).

Isakannu pakub samuti üheks võimalikuks põhjuseks mitmete teoreetikute (Tapscott 1998, Prensky 2001) poolt välja toodud tõsiasja, et sageli ületavad laste interneti- ja arvutialased oskused nende vanemate omi, mistõttu vanemad lihtsalt ei oska oma lastele abi anda.

1.1.2 Laste kokkupuude internetiriskidega

Et paremini mõista, milliste riskidega lapsed internetis kokku puutuvad, koostas graafiku Livingstone'i ja tema kaasautorite poolt 2010. aastal tehtud uuringu tulemustest, sealjuures on kasutatud Euroopa keskmisi tulemusi laste vastuste põhjal ning võrdluseks toodud ka Eesti laste keskmised näitajad.

Jooniselt 4 on näha, et Eesti lapsed ületavad kõikide riskide osas märgatavalt Euroopa keskmisi tulemusi - kõige enam võõrastega internetis suhtlemises ning ka võõrastega päriselus kohtumises ning nii päriselus- kui küberkiusamises.

Kõige enam lapsi Euroopas (30%) suhtleb internetis võõrastega nii jututubades kui ka mõnes muus sotsiaalmeediavõrgustikus nagu Facebook. Neist 9% on kohtunud võõra kontaktiga ka

päriselus. Võrdluseks saab tuua Eesti, kus andmed näitavad, et tervelt 54% Eesti lastest suhtlevad võõrastega internetis ning 25% neist on kohtunud võõra kontaktiga ka päriselus. Need on ka kõige suuremad erinevused Euroopa ja Eesti andmete vahel.

Järgmisel kohal on seksuaalse sisuga internetilehekülgede nägemine, kas siis pildid, videod või muu pornograafiline sisu - 14% Euroopa lastest ning 29% Eesti lastest on antud riski kogenud.

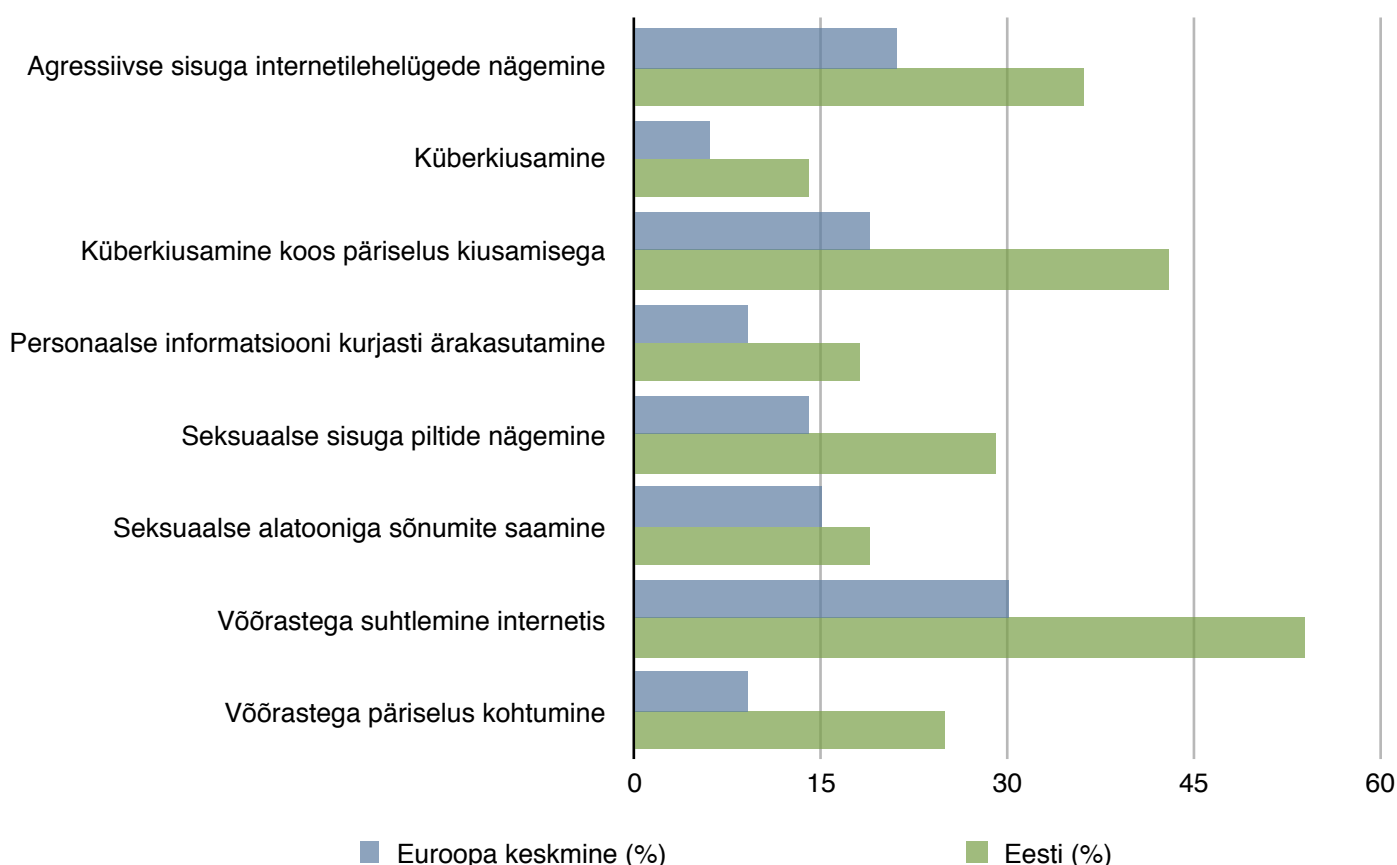
Mida aeg edasi, seda enam kolib ka laste omavaheline kiusamine internetti. Küberkiusamist on pidanud läbi elama 6% Euroopa lastest. Kusjuures üle poolt lastest (55%), keda on *online* 'is kiusatud, on kiusatud ka päriselus. 56% internetis kiusajatest tunnistasid, et nad on sama tegevust teinud ka päriselus. Mis tähendab seda, et kiusajate eest on järjest raskem rahu saada (Livingstone et al 2011). Eesti lastest on kogenud küberkiusamist tervelt 14%. Kui võtta juurde ka päriselus kiusamine, tõuseb kiusamist kogenud laste osakaal Eestis juba 43%-ni, samas kui Euroopa keskmine on vaid 19%.

Küberkiusamine väljendub 6% Euroopa 9–16aastaste laste puhul solvavate sõnumite näol, mis on neile ühel või teisel viisil internetikeskkonnast saadetud. 3% küsitletutest vanuses 9–16 olid ise selliseid solvavaid sõnumeid teistele edastanud. Eesti lapsevanemate vastused erinesid laste omadest, nimelt tunnistasid Eesti lapsevanemad lastest märgatavalt vähem, et nende laps on küberkiusamisega kokku puutunud (Kalmus et al 2011).

Laste personaalset informatsiooni on kurjasti ära kasutatud 9% Euroopa laste ning 18% Eesti laste puhul. Kusjuures 4% Euroopa lastest on kurtnud, et nende personaalset infot on ära kasutatud viisidel, mis neile ei meeldinud, 7% lastest on kurtnud, et nende salasõnu on kurjasti ära kasutatud. 15% Euroopa lastest ning 19% Eesti lastest on saanud internetis seksuaalse alatooniga sõnumeid.

Veidi suurem osa Euroopa lastest (21%) on sattunud agressiivse sisuga internetilehekülgedele, Eesti lastest lausa 36%. Need internetileheküljed jagunevad järgmiselt: vägivalda soodustavad internetileheküljed, mida on näinud 12% Euroopa lastest; anoreksiat

soodustavad leheküljed, mida on näinud 10% Euroopa lastest; narkootikumide foorumid ja leheküljed, mida on näinud 7% Euroopa lastest; enesevigastamist soodustavad leheküljed, kus on käinud 7% Euroopa lastest; enesetapu leheküljed, mida on näinud 5% Euroopa lastest.

Joonis 4. Ohud internetis, millega lapsed aastal 2010 kõige enam kokku puutusid (%) (Livingstone et al 2010).

Livingstone'i uuringust selgub, et Eesti lapsed on seksipiltide nägemise osas Euroopas esirinnas: 30% oli viimase 12 kuu jooksul veebikeskkonda külastades seksipilte näinud, 39% oli viimase aasta jooksul näinud seksipilte nii internetis kui *offline*-keskkonnas. Nende näitajate poolest sarnaneme Põhja- (Taani, Soome, Rootsi) ja Ida-Euroopa (Tšehhi, Sloveenia, Leedu) maadele. 53% Eesti lastest, kes on näinud veebikeskkondades seksipilte, on olnud sellest häiritud (Kalmus et al 2011).

1.2 Põlvkondlikud erinevused internetikasutuses

Tänapäeva ühiskonnas on internet tavapäraseks abivahendiks ning meelelahutuseks. See, kui palju ja kuidas lapsed internetti kasutavad ning kuidas see nende elu mõjutada võib, on murettekitav. Siinkohal mängivad olulist rolli põlvkondadevahelised erinevused, kuna lapsevanemad ei kasvanud internetiga üles, mistõttu on see neile kui “uus” nähtus. Ometi tänapäeva lapsed peavad seda täiesti iseenesestmõistetavaks elu osaks.

Kanada sotsiaalteadlane Don Tapscott (1998) on öelnud, et uue põlvkonna erinevus eelmistest tuleneb eelkõige sellest, et nad on üles kasvanud digitaalsest meediast ümbritsetuna. Esimest korda ajaloos on lapsed oma vanematest võimekamad ja osavamad valdkonnas, mis ühiskonnas äärmiselt olulist rolli mängib. Oma teoses „Growing up Digital“ toob Tapscott välja, et ligikaudu kaks kolmandikku lastest on arvutitega osavamad kui nende vanemad. See tähendab, kui varem olid vanemad autoriteetideks, kellele vaadati alt üles, siis nüüd on mõlemal osapoolel valdkond, milles ta teisest autoriteetsem on. Sama kehtib ka õpetajate ja laste vahel – muutunud keskkond tingib täiesti teistsuguse võimuhierarhia. Tapscott toob näiteks Soome, kus valitsus valis välja 5000 noort, kes hakkasid riigi õpetajatele arvutite kasutamist õpetama. See aga tähendab seda, et õpetajad ei saa enam eeldada, et lapsed neile tingimusteta alt üles vaataksid, nad ei ole enam võimupositsioonil (Tapscott 1998: 36-37).

Ka Mark Prensky räägib erinevatest võimupositsioonidest vanema ja noorema generatsiooni vahel. Tema nimetab uut põlvkonda „digitaalseteks pärismaalasteks“ („digital natives“ i.k.) ja ütleb, et nende emakeel on digitaalne ning et nad on sündinud maailma, kus räägitakse seda keelt. Need inimesed, kes on selle keele hiljem omandanud (ehk siis praegused täiskasvanud), on järelikult „digitaalsed immigrandid“ („digital immigrants“ i.k.). Immigrantsus paistab enamuse puhul välja nende elu lõpuni, sest jääb kas või väike aktsent, millest on raske lahti saada (näiteks ei ole internet nende jaoks esmane infoallikas, enne uue programmi või telefoni kasutuselevõttu loevad nad kasutusjuhendit, selle asemel, et lihtsalt katsetama hakata jne) (Prensky 2001a: 2).

Selline areng on aga tekitanud probleemi, kus lapsed õpetavad koolis õpetajad, kes tegelikult ei räägi nende keelt, ning noored tajuvad oma üleolekut väga hästi. Lisaks on noored harjunud uut informatsiooni väga kiiresti omandama, käigu pealt ümber töötlemata ning on väga osavad mitme asjaga korraga tegelemises. Viimane on aga tegevus, mis õpetajaid ärritab, sest nende jaoks tundub uskumatu, et keegi võiks SMS-i saates samal ajal tähelepanelikult kuulata või teha matemaatikaülesandeid paremini, kui ta saab samal ajal kõrvaklappidest muusikat kuulata. Erinevus informatsiooni omandamise viisi ja kiiruse vahel viib selleni, et õpetaja tegevus on õpilaste jaoks lihtsalt liiga aeglane ja igav (Prensky 2001a: 2).

Digitaalsetel põliselanikel on ka mõned puudused - nad ei ole harjunud pikalt ühele teemale keskenduma. See on aga omadus, mis iseloomustab tänapäeva haridussüsteemi. Prensky sõnul pole asi mitte selles, et nad ei suudaks keskenduda, vaid selles, et nad ei soovi keskenduda, sest interaktiivses maailmas on nad harjunud saama pidevat vahetut tagasisidet, mida traditsiooniline õppesüsteem ei võimalda. Lahendusena pakub Prensky seda, et traditsiooniline haridus tuleks lastele edastada moodsaid tehnoloogiaid kasutades (Prensky 2001b: 4).

Nagu tänapäeva õppeinfosüsteemide näitel saab näha, siis haridus kolib arvutitesse ning interneti: materjalid on internetis, koolidel ja ülikoolidel on oma õppeinfosüsteemid, loengutes, koolitundides saab sülearvuteid kasutada. Lisaks on hakatud koolides vihikute ja õpikute asemel tahvelarvuteid kasutama.

Täiesti erinevatest keeltest täiskasvanute ja laste maailmas räägib ka Livingstone (2008), tehes seda sotsiaalvõrgustike kontekstis. Ta kirjutab, et tänapäeva noored väljendavad oma sotsiaalseid suhteid hoopis teises keeles kui seda teevad nende vanemad. "MySpacei"-põlvkond loob oma profiili ehk identiteedi, teeb selle avalikuks või privaatseks, nad kommenteerivad või saadavad sõnumeid sõpradele oma scrapbook'is, nad blokeerivad või lisavad inimesi oma sõpruskonda (Livingstone 2008: 394).

Noored tegutsevad ja räägivad keeles, mida täiskasvanud sageli ei mõista: noored jätavad oma internetisõpradele kokku umbkaudu 20 kommentaari päevas, küsides, kuidas teistel

läheb. Vanemate jaoks tundub see üldjuhul olevat mõttetu ajaraiskamine, noorte jaoks on see aga äärmiselt oluline, sest sel viisil kinnitatakse nii enda kui teiste sotsiaalset staatust ja näidatakse, et ollakse üksteise jaoks olemas (Livingstone & Helsper 2008: 403-404).

Vähe sellest, et täiskasvanud peavad sotsiaalvõrgustikke ajaraiskamiseks, leiavad lapsevanemad ühtlasi, et noorte viibimine antud keskkonnas põhjustab sotsiaalset isoleeritust ning tõenäoliselt pakub pedofiilidele hulga võimalusi piiluda lapsi nende magamistoas. Täiskasvanud arvavad, et MySpace'i sarnased keskkonnad võivad pakkuda enesetapumõtetele noortele võimaluse leida mõttekaaslasi ja moodustada ohtlikke kogukondi (Livingstone 2008: 395).

Hoolimata nendest suurtest erinevustest kahe põlvkonna vahel, leiab Tapscott (1998), et see lõhe ei ole niivõrd sügav, et takistaks üldises plaanis teineteisemõistmist. Peaaegu pooled USA noored usuvad, et nende vanemad on kursis laheda muusikaga, mis neile endile meeldib. Samuti ütlevad lapsed, et nende vanemate arvamus on nende jaoks väga oluline (isegi olulisem kui sõprade oma) küsimustes, mis puudutavad näiteks seksi, alkoholitarbimist, raha kulutamist, toitumist ja kõike muud igapäevast. Erinevalt 1960ndatest aastatest, mil vanemad olid seisukohal, et noorem generatsioon on mõistuse kaotanud, on tänapäeva vanemad valmis oma lapsi toetama, hoolimata sellest, et paljud laste tegevused ja harjumused on täiskasvanutele arusaamatud ja murettekitavad (Tapscott 1998: 43-44).

Ka Herring (2008) ei ole nõus seisukohaga, et tänapäeva noorem generatsioon erineb vanemast kardinaalselt. Ta on seisukohal, et kuigi inimesed muutuvad veidi (nagu iga põlvkond on alati veidi eelmisest erinev olnud), ei ole toimunud drastilisi muutusi. Kaasaja noored ei ole muutumas eelmistest põlvkondadest oluliselt targemaks, sõbralikumaks või eetiliseks ega ka rumalamaks, vägivaldsemaks või moraalitumaks (Herring 2008: 17).

Siinkohal tuleks tähelepanu juhtida ka sellele, et enamus maailma lastest ei kasva siiski digitaalsest meediast ümbritsetuna. Ka arenenud riikides on rikkamate ja vaesemate inimeste vahel tohutu lõhe, mis aina süveneb. Kuna vaesema elanikkonna vanemad ei saa võimaldada oma lastele arvutit, siis ei saa ka noored õppida oskusi, mis nende rikkamatele eakaaslastele

kergemini kätte tulevad. Samuti on neil oluliselt väiksemad võimalused info hankimiseks (Tapscott 1998:11-12).

Samadele alustele toetudes nimetab Herring tõeliseks internetipõlvkonnaks hoopis neid lapsi, kes sünnivad ajal, mil ei ole enam ühtegi inimest maakeral, kes ei võtaks interneti iseenesestmõistetavana. Tema hinnangul on need inimesed, kes sünnivad umbkaudu 2050. aastatel (Herring 2008: 15).

1.2.1 Lastevanemate hirmud seoses internetiga

Paljude (eriti tehnikakaugete) vanemate jaoks on internet hirmutav, kuna seda peetakse ohtlikuks ning täiskasvanud ei tunne ennast internetis vabalt. Herring väidab, et ka noored tunnevad ennast vabalt ainult nende tuttava tehnikaga. Ta juhib tähelepanu huvitavale asjaolule - kõigi uute tehnoloogiate ja digitaalse meedia loojateks, mida noored igapäevaselt kasutavad, on täiskasvanud inimesed. Tegelikult on siiski täiskasvanud need, kes loovad mängu ja mängureeglid ning annavad noortele meediumid, mida kasutada. Isegi muusikatööstust juhivad vanemad inimesed, kuigi poplauljad, keda fännid näevad, on noored. Seega on täiskasvanud need, kes dikteerivad, mis on moes ja teenivad noorte pealt kasumit (Herring 2008: 3-4).

Sonia Livingstone (2003) on välja toonud põhilised aspektid, mis täiskasvanutele noorte internetikasutuse juures huvi pakuvad: kommunikatsioon, identiteet, haridus, tõrjutus ja digitaalne lõhe, ebasobiva sisuga kokkupuutumine ning reklaam. Seetõttu muretsetaksegi digitaalse põlvkonna pärast, kelles nähakse küll uuendajaid, kuid samas arvatakse, et nad on uue infotulva ja kommunikatsioonitehnoloogiate tõttu eriti haavatavad. Seda arvamust toetavaid või ümberlökkavaid uuringuid on paraku läbi viidud vähe (Livingstone 2003: 148).

Ent mitmedki mured, mida lapsevanemad ohuks peavad, on tihtipeale ülepaisutatud. Nii võib leida näiteid, kus täiskasvanute eeldused interneti kahjuliku mõju kohta on olnud alusetud ja tegelik olukord on hoopis vastupidine. Tapscott leiab, et sageli on paanika alusetu ning on

seisukohal, et lastele tuleks anda just rohkem vabadust ja vahendeid, et nad saaksid iseseisvalt maailma avastada. Sel viisil nad õpivad ja arenevad ning kokkuvõttes on sellest kõigile kasu. Samuti vaidleb ta vastu väitele, et tänapäeva noorus on materialistlik, enesekeskne ja küüniline ning ütleb, et pigem on tegu maailmaavastajatega, kes kahtlevad traditsioonilistes eeskujudes ja tahavad ise oma otsuseid langetada (Tapscott 1998: 9).

Ka Livingstone leiab, et vanemate hirm interneti halva mõju pärast laste õppeedukusele on tihti alusetu. Ta toetub Attewelli ja Battle'i 1999. aastal läbi viidud uurimusele, mis näitas, et kodus arvuti omamine on laste koolitustulemusi hoopis parandanud. Lisaks näitas Tarpley 2001. aastal läbiviidud uurimus teatud kognitiivsete võimete paranemist peale arvutimängude mängimist (Livingstone 2003: 153).

Näiteid sellest, kuidas arvuti lapsi arendab, leiab ka Tapscottilt, kes räägib 4-aastasest Ryanist, kes arvutiprogrammi abil lugema õppis ning juba paari kuu pärast arvutist saadud teadmiste toel pisikesi keemilisi katseid läbi viis. Seega suunasid arvutist saadud teadmised teda ka praktiliste katsete juurde ja ta tegi neid meeleldi, kombineerides sel moel teoreetilisi ja praktilisi oskusi (Tapscott 1998: 128).

Üks levinud vanema põlvkonna mure on ka see, et internetis suhtlema harjunud noored ei oska enam reaalses suhtluses sotsiaalselt käituda ja koostööd teha. Tapscotti sõnul on see alusetu hirm, sest lapsed ei suhtle ainult internetis, neil jääb aega ka tavalise suhtluse jaoks (Tapscott 1998: 137).

1.3 Lastevanemate teadlikkus ja hoiakud

Meedia ümbritseb tänapäeva modernses maailmas laste ja noorte ning nende vanemate kodust elu. Kohati tundub, et vanemad peavad pidama pidevat võitlust oma lastega, et tasakaalustada meediakasutuse hariduslikke ja sotsiaalseid eeliseid ja negatiivset mõju, et mitte laste turvalisust ohustada. Kuigi vanemad eeldavad, et meedia mõjutab teiste inimeste lapsi rohkem kui nende enda omasid, püüavad nad reguleerida oma laste meediakasutust,

lootes maksimeerida tänapäeva meediarikka keskkonna eeliseid ja minimeerida ohte (Helsper et al 2010).

Flash Eurobarometer 248 2008. aasta raporti andmetel muretsevad uuringus osalenud 27 Euroopa Liidu liikmesriigi lapsevanemad interneti riskidest rääkides kõige enam selle pärast, et nende lapsed võiks internetis sattuda seksuaalset või vägivaldset sisu presenteerivatele lehtedele. Kaks kolmandikku küsitletud vanematest on selle üle kas mures või väga mures. Pisut vähem muretsetakse selle üle, et lapsed võiksid internetis sattuda enesetappu, anoreksiat või enese kahjustamist propageerivale sisule. Potentsiaalseks probleemiks peavad lapsevanemad ka netiflirtit ning küberkiusamist. Vähem ollakse hirmul selle üle, et laps võiks internetis enda kohta isiklikku teavet avaldada (Hasebrink et al 2008: 22).

Hasebrinki ja kolleegide raportist selgub, et vanemad ei oska spontaanselt nimetada väga palju reegleid oma laste internetikasutuse kohta. Konkreetsete tegevuste kohta küsides aga leiavad paljud vanemad, et just need on lastele keelatud. Kui keskmiselt ei kasuta Euroopas ligikaudu neljandik vanemaid mingeid piiranguid laste internetikasutuses, siis taaskord on Eesti lapsevanemad oluliselt leebemad – ligikaudu pooled väidavad, et nende peres ei eksisteeri mingeid kindlaid reegleid laste internetikasutusele (Hasebrink et al 2008: 39).

Lapsevanemad, kes ise on pidevad internetikasutajad ning orienteeruvad *online*-keskkonnas hästi, ei tunne võimalike ohtude pärast suurt muret. Kõige rohkem kipuvad internetiriske probleemseks pidama need vanemad, kelle lapsed kasutavad pidevalt internetti, ent kes ise seda ei tee. See on seletatav nende väheste teadmiste ja pädevusega – tegu on valdkonnaga, milles lapsevanem ei oska lihtsalt näha õigeid ohte või riske, kuna tal puuduvad teadmised ja mis kõige tähtsam - puuduvad kogemused.

Lapsevanemate teadlikkus oma laste probleemidest seoses internetiga on suuresti sõltuv ka sellest, kui palju lapsed oma probleemidega vanemate poole pöörduvad. Paraku soovitakse abi enamasti kas mõne tehnilise probleemi tekkimisel või kui ollakse hädas info otsimisega internetist. Ülejäänud olulisemad, lapse heaolu otseselt ohustavad riskid, jäävad sageli vanematele teadmata (Hasebrink et al 2008: 29).

EU Kids Online'i 2010. aasta uuringust selgus, et Eesti lapsevanemad on oma lapse kiusamisest halvemini informeeritud kui Euroopa lapsevanemad: 71% vanematest, kelle last oli internetis kiusatud, arvas, et tema laps ei ole küberkiusamist kogenud. Eesti lastest on kiusamist kogenud enam kui 40% vastanutest (kaks korda rohkem kui kõigi maade keskmine) (Livingstone et al 2010).

Mure internetiriskide pärast on Eesti lapsevanemate seas üsna kõrgel kohal, kuid Euroopa Liidu kontekstis on nad siiski üsna muretud. Netiflirdi ohvriks sattumist kardab Euroopa Liidus keskmiselt 60% vanematest, Eestis vaid 39%. Internetikiusamine valmistab muret vaid kolmandikule Eesti vanemaist, samas kui Euroopa Liidu keskmine näitaja on 54%. Tervelt 37% Eesti laste vanematest ei pea seda tõsiseltvõetavaks probleemiks ja ei muretse üldse (Hasebrink et al 2008: 26).

1.3.1 Laste internetikasutuse vahendamine

Lastevanemate poolt kasutatavaid strateegiaid on mitmeid, mis ühtlasi erinevad ka riigiti: näiteks reeglid ja piirangud, oma seisukohtade väljendamine erinevate interneti tegevuste suhtes, interneti kasutamine koos lastega jne. Oma seisukohtade väljendamine võib olla nii positiivne (seletamine, arutlemine) kui ka negatiivne (kritiseerimine). Terminit "vahendamine" on varem laialdaselt kasutatud televiisorivaatamise vanemliku regulatsiooni puhul (Hasebrink et al 2008: 38).

Kõige tavalisem lapsevanema poolt rakendatud järelevalve viis on vestlus: tuntakse huvi, mida laps internetis teeb ja ollakse läheduses, kui laps viibib internetikeskkonnas. Vestluse käigus annavad lapsevanemad lapsele nõu, kuidas teistega võrgukeskkonnas käituda ning aitavad last probleemide korral (Livingstone et al 2011).

Lisaks aktiivsele vahendamisstrateegiale on kirjanduses välja toodud veel kolm keelava iseloomuga strateegiat (Livingstone; Helsper 2008):

- a. tehniliste sisufiltrite ja monitoorimistarkvara kasutamine;

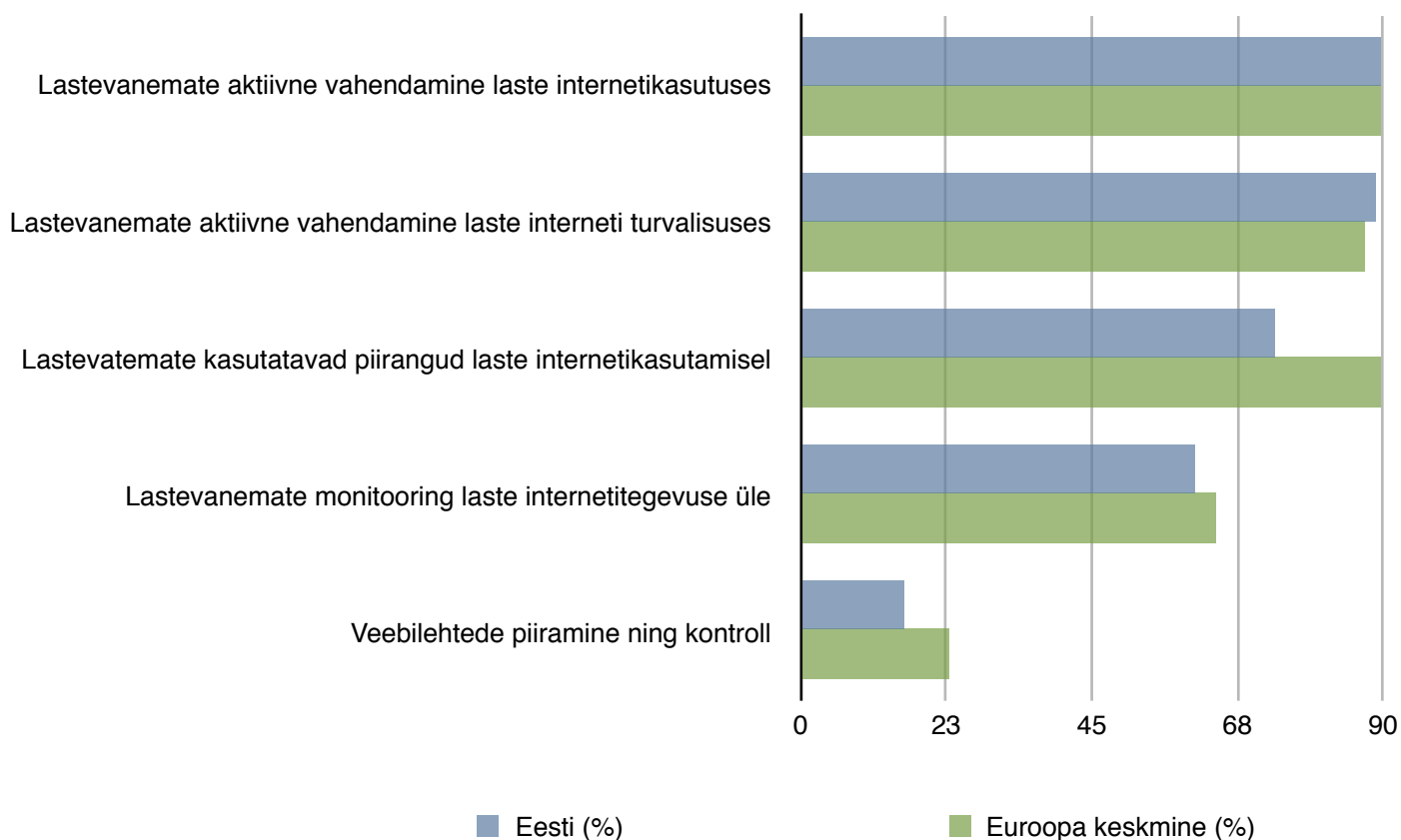
- b. reeglite kehtestamine, mis piiraksid sotsiaalset interaktsiooni küberkeskkonnas;
- c. vanemate poolne laste külastatud lehekülgede ja e-mailide aktiivne monitooring.

Vanemate teadlikkuse ja järelevalve poolest asub Eesti üle-euroopalistes pingeridades järjekindlalt viimaste hulgas. Näiteks vestleb vaid 50% Eesti vanematest oma lapsega sellest, mida laps *online*-keskkonnas teeb (ELi keskmine näitaja on 74%). Eesti eristub lapsevanemate suhtelise ükskõiksuse ja liberaalsuse poolest nii Lõuna-Euroopa riikidest kui ka Põhjamaadest ja Suurbritanniast, kus laste internetikasutus on Eestiga sarnaselt kõrge. Eesti lapsevanemate hoiakud ja praktikad on võrreldavad eelkõige teiste “uue” Euroopa riikidega. Näiteks on Eestis sarnaselt Tšehhi ja Slovakkiaiga kõige vähem neid lapsevanemaid, kes on keelanud oma lapsel suhelda *online*-keskkonnas võõraste inimestega (Kalmus et al 2010).

EU Kids Online'i 2010. aasta uuring näitab, et 73% Euroopa lapsevanematest peavad üsna ebatõenäoliseks, et nende laps puutub järgneva kuue kuu jooksul internetis kokku millegi häirivaga. Enamus ehk 85% vanematest on veendunud, et nad on võimelised aitama oma last, kui miski peaks neid kübermaailmas häirima (Livingstone et al 2011).

Et paremini mõista, milliseid strateegiaid Euroopa lapsevanemad kasutavad, koostasid kaks graafikut Livingstone'i ja tema kaasautorite poolt tehtud 2010. aasta uuringu tulemustest. Ühel graafikul (joonis 5) saab näha lapsevanemate kasutatavaid üksikstrateegiaid, kasutatud on lapsevanemate vastuste põhjal arvatud Euroopa keskmisi tulemusi, teisel graafikul (joonis 6) on välja toodud erinevad strateegiate tüübid Eesti ja Euroopa keskmiste tulemuste alusel.

Kõige populaarsemaks strateegiaks oma laste internetikasutamise järelvalves on personaalse informatsiooni jagamise keelamine, tervelt 88% Euroopa lastevanematest kasutavad antud strateegiat (vt joonis 5). Üsna populaarseks strateegiaks on lastega rääkimine, 70% Euroopa lastevanematest leiavad, et lastega interneti teemadel rääkida on mõistlik.

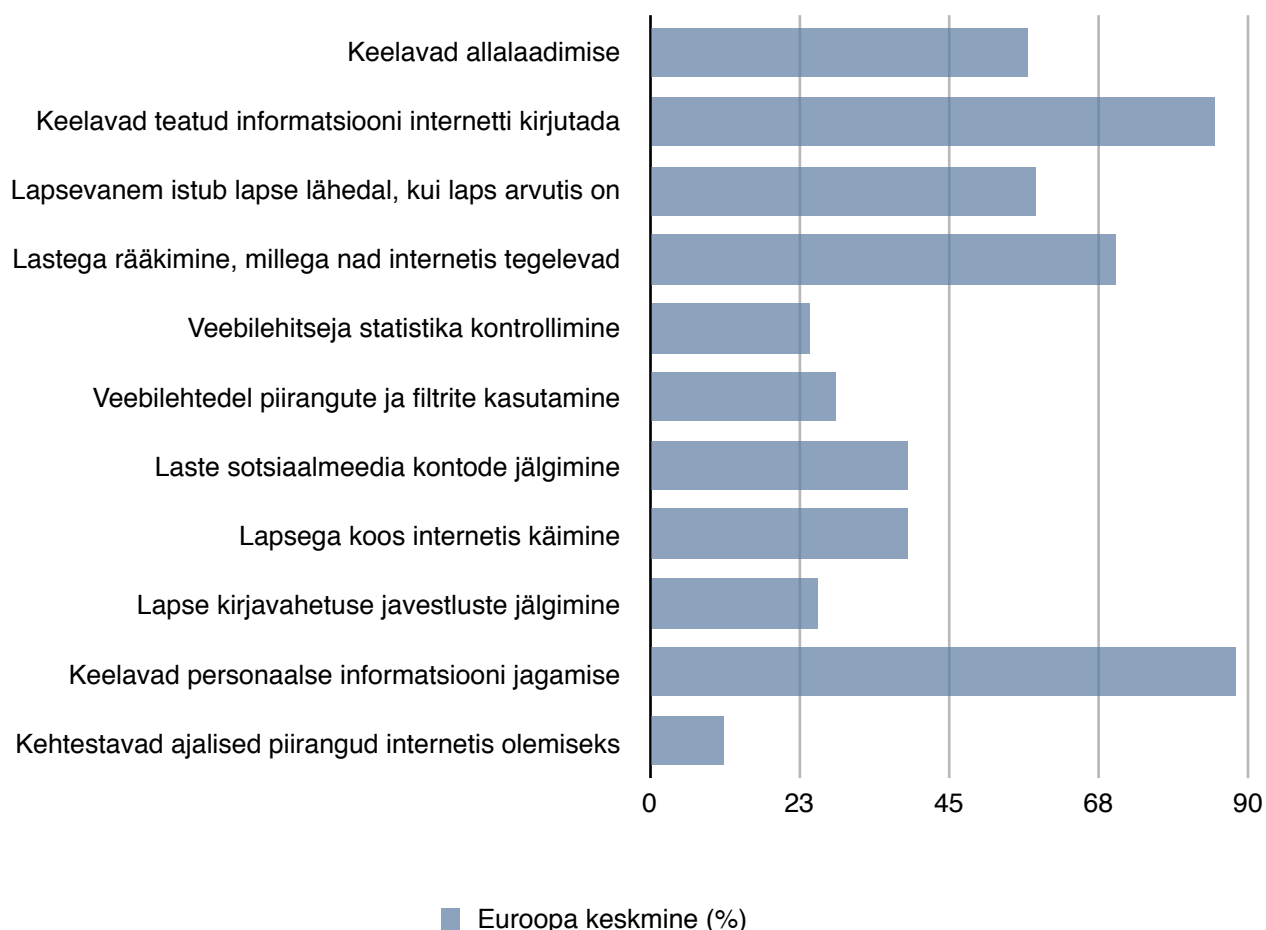
Joonis 5. Lapsevanemate kasutatavad strateegiad laste internetikasutamisel (%) (Livinstone et al 2010).

Vähem populaarsed strateegiad on näiteks ajaliste piirangute kehtestamine (11%), laste kirj vahetuse ja vestluste jälgimine (25%), veebilehitsejate statistika jälgimine (24%) ning vaid 28% kasutavad erinevaid filtreid või piiranguid internetilehekülgedel.

Rohkem kasutatavatest strateegiatest on ka tegevuste nagu erinevate videote, muusika jms allalaadamise keelamine (57%). Üle poole vanematest (58%) leiavad, et lapse lähedal istumine, kui laps internetis käib, on toimiv strateegia. Koos lapsega käib internetis vaid 39% vanematest.

Eesti vanemad püsivad Euroopa keskmiste tulemuste kannul (vt joonis 6). Kõige populaarsemaks meetodiks on lastevanemate seas aktiivne laste internetikasutamise vahendamine, 90% Eesti ja Euroopa lastevanematest kasutavad antud strateegiat.

Järgmisel kohal on Euroopa lastevanemate seas laste internetikasutamisel erinevate piirangute kehtestamine, 90% Euroopa lastevanematest ning 73% Eesti lastevanematest kasutab antud strateegiat. Populaarne on ka aktiivne laste internetiturvalisuse vahendamine (vastavalt 89% Eesti lastevanematest ja 87% Euroopa lastevanematest).

Joonis 6. Lapsevanemate kasutatavad strateegiate tüübid laste internetikasutamise vahendamisel, Eesti ja Euroopa võrdlus (%) (Livingstone et al 2010).

Veebilehtedele piirangute seadmist kasutatakse suhteliselt vähe - vaid 16% Eesti ja 23% Euroopa lastevanematest. Laste internetitegevuse monitoorimine on levinum nii Euroopa lastevanemate seas (64%) kui ka Eesti lastevanemate seas (61%).

Selliste tulemuste nägemise põhjal võiks arvata, et lapsevanemad tõepoolest sekkuvad aktiivselt oma laste internetitegevustesse. Ometi on reaalne olukord teistsugune. Vaadates laste internetiskäimise harjumusi ja võrreldes neid lastevanemate vahendamise koondnäitajatega (klasteranalüüsi põhjal), on Eesti tulemused alla Euroopa keskmise. Aktiivselt suunavad laste internetikasutust 39% Eesti lastevanematest ning koguni 31% vanematest on passiivsed (Helsper et al 2013).

Lapsevanemate osavõtlikkus ja lapse internetikasutuse aktiivne juhendamine on üliolulised, vähendades tõenäosust, et laps puutub kokku mõne internetiriskiga (Dürager ja Livingstone 2012). Eesti lapsevanemad on teiste riikide taustal paraku võrdlemisi passiivsed – sarnaselt mitme Ida-Euroopa riigiga (näiteks Leedu ja Sloveeniaga) jääb nii vanematepoolne juhendamine kui piirangute seadmine alla Euroopa keskmise. Eesti vanemate passiivsus on seletatav tõenäoliselt vähese riskiteadlikkuse ja üldise liberaalse suhtumisega (lapse) infokeskkonda. Ilmselt mängib rolli ka eelpool näidatud põlvkondlik erinevus internetikasutuse aktiivsuses, mis võib soodustada kujutelmata, mille kohaselt „digitaalsed pärismaalased” ei vajagi vanema põlvkonna abi (Kalmus 2012/2013: 83-85).

Eesti kuulub koos Norra, Rootsi, Taani ja mitme EL-i uue liikmesmaaga Euroopa riikide rühma, kus infotehnoloogilise taristu areng ja laste internetikasutuse aktiivsus on jõudnud ette kasutusturvalisusest ja seda soodustavate meetmete arengust. Kui Skandinaaviamaades näib põhjus peituvat riikide üldises liberaalses infokeskkonnas, mis ilmselt peegeldub ka kodustes kasvatusväärtustes ja -praktikates, siis Eestis ja meile kultuuri poolest lähedastes Ida-Euroopa maades (eelkõige Leedus ja Tšehhis) lisandub võimalikele mõjuritele põlvkondlik lõhe internetikasutuses ja lapsevanemate madal riskiteadlikkus (Kalmus 2012/2013: 83-85).

Sofie Vandonincki ja tema kolleegide 2014. aasta raportist selgub, et tihtipeale need riskid, mida täiskasvanud peavad ohtlikeks, lastele reaalsuses ohtlikud ei ole. Aruanne näitab, et laste arusaamad *online*-riskidest sõltuvad suuresti nende teadlikkusest, kuidas *online*-tegevus võib erinevates olukordades muutuda problemaatiliseks või kahjulikuks. Olulised on ka nende teadmised tõhusatest meetmetest, kuna selgub, et kui lapsed tunnevad end erinevatest riskidest teadlikuna, kardavad nad antud riske vähem. Lapsed väljendasid mitmeid

mureküsimumi *online*-probleemide üle, mis neid on ärritanud: olulised riskid, mida lapsed internetis tunnetavad, on võrgus kiusamine ja ahistamine, soovimatud kontaktid internetis, isikuandmete väärkasutamine võõraste poolt, seksuaalse sisuga internetileheküljed (Vandoninck et al 2014).

Need arusaamad, kuidas noored erinevaid riske ise näevad ning tajuvad, on oluliseks abiks ennetusmeetmete valimisel lapsevanematele ja õpetajatele, kes mängivad olulist rolli laste internetikasutamise vahendamises, et toetada noorte uudishimu võrgumaailma uudistamisel (Vandoninck et al 2014).

3. UURIMISKÜSIMUSED JA MEETOD

Käesolevas uurimistöös uurin, kuidas lapsed internetiriskidega kokku puutuvad. Lisaks uurin ka, missuguseid strateegiaid lapsevanemad kasutavad, et lapsi internetiriskidest eemal hoida ning kuidas lapsed ja nende vanemad erinevaid riske tajuvad. Lähtudes eelolevast olen koostanud uurimisküsimused, millele antud töös vastuseid otsin:

- Kuidas tajuvad lapsed internetis olevaid riske?
- Kuidas mõistavad lapsevanemad internetis olevaid riske?
- Kuidas kaasavad lapsed oma lapsevanemaid internetikasutusse?
- Missuguseid laste internetikasutuse vahendamise strateegiaid lapsevanemad kasutavad?

3.1 Metoodika

Antud uurimustöös on kasutatud kvalitatiivset meetodit standardiseerimata intervjuude näol. Kvalitatiivses analüüsis ei ole andmed ja nende töötlemine ning järeldused seotud arvuliste näitajatega ning uurimise käigus keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile, uuritakse toimuva sisu (Laherand 2008). Meetodi valikul sai määravaks, et intervjuu võimaldab koguda materjali süvendatumalt kui teised meetodid. Avatud küsimused on paindlikud ning võimaldavad teema põhjalikumat käsitlust. Intervjuu annab informatsiooni selle kohta, mida inimene mõtleb (Laherand 2008). Vajadusel saab intervjuueeritavalt koheselt täpsustust paluda või vastajale küsimust täiendavalt lahti seletada. Antud meetod võimaldab paremini mõista küsitletava arvamusi. Intervjuueeritav saab vastata spontaanselt, samuti ei anta ette kindlaid vastuste variante, mis võiksid vastajat mõjutada.

Antud uurimuses võimaldavad intervjuud uurida laste ja nende vanemate arusaamu, harjumusi ning teadmisi ning laste ja vanemate vastuste kooskõla. Intervjuude küsimuste

koostamisel on arvesse võetud EU Kids Online'i erinevaid raporteid ning riskide ja võimaluste klassifikatsiooni. Intervjuu esimesed küsimused on sissejuhatava iseloomuga, et panna paika üldine taust - kui palju lapsed ja nende vanemad internetis käivad ning mida seal tehakse. Seejärel järgnevad spetsiifilisemad küsimused võimalike riskide ja ohtude suunal, küsimused hõlmavad ka lastevanemate järelvalvet. Intervjuude transkriptsioonid on välja toodud lisas nr 7.1.

3.2 Valim

Uuringu sihtrühmaks on 13-16aastased lapsed ja üks nende vanematest. Intervjuud on läbi viidud nelja perega ehk kokku kaheksa inimesega - ühe lapse ja ühe lapsevanemaga. Kõik intervjuud on läbi viidud eraldi. Sealjuures on intervjuud tehtud eraldi ka sama pere laste ja lastevanematega, mis tähendab, et kumbki ei tea, kuidas teine vastanud on.

Valimi koostamine toimus tutvusringkonna kaudu. Selline mugavusvalim aitas kõige lihtsamini leida lapsi, kes ei oleks ühes klassis ega ühes koolis.

Valimi moodustasid neli last ja neli lapsevanemat. Kaks last on 13aastased, üks 14 ning üks 15. Sealjuures elavad lapsed ning nende vanemad kõik eri kohtades (Tallinnas, Pärnus, Viljandis ning Tammistes) ning omavahelist kontakti ei oma.

Allolevates tabelites 1 ja 2 on välja toodud laste ja nende vanemate sugu ja vanus ning nendest lähtuvalt on koostatud kood, et tulemustes arusaadavalt lastele ja nende vanematele viidata. Kood on moodustatud lapse soo ning vanuse abil. Lisaks kuulub koodi ka number ühest kuni neljani, mille abil saab lapsed ja lapsevanemad kokku panna (kui lapse järgi on number 1, siis tema lapsevanem on samuti number 1). Sama kodeering kehtib ka lastevanemate puhul.

Tabel 1. Intervjuudes kasutatud laste identifitseerimiskoodid

	SUGU	VANUS	KOOD
LAPS 1	POISS	14	P1-14
LAPS 2	POISS	13	P2-13
LAPS 3	POISS	15	P3-15
LAPS 4	TÜDRUK	13	T4-13

Tabel 2. Intervjuudes kasutatud lastevanemate identifitseerimiskoodid

	SUGU	VANUS	TÖÖKOHT	KOOD
LAPSEVANEM 1	NAINE	49	SEKRETÄR	E1-49
LAPSEVANEM 2	NAINE	42	JUUKSUR	E2-42
LAPSEVANEM 3	MEES	41	JURIST	I3-41
LAPSEVANEM 4	MEES	38	MÜÜGIJUHT	I4-38

Täiskasvanute puhul on taustinformatsioonina esitatud lisaks soole ja vanusele nende töökoht. Selle abil on hiljem lihtsam mõista näiteks lastevanemate internetiskäimise harjumusi - kui tihti internetis käiakse ning mida seal tehakse.

4. TULEMUSED

Antud peatükis on intervjuude tulemused kokku võetud uurimisküsimuste kaupa. Kõigepealt toon välja sissejuhatava ülevaate soojendusküsimustest, et anda taustinformatsiooni, kui palju lapsed ja nende vanemad üldse arvutit ja interneti kasutavad ning mida nad seal teevad.

4.1 Laste ja nende vanemate tegevus internetis

Intervjuudest nii laste kui nende vanematega tuleb välja, et kõik lapsed ja lapsevanemad kasutavad arvutit igapäevaselt. Lastevanematel on suures osas arvutikasutus kohustuslik juba tööl. Lapsed kasutavad arvutit peale kooli kodus ning valdav enamus neist vastas, et mõned tunnid päevas. Seda, kui tihti lapsed ja nende vanemad internetis käivad, saab vaadata tabelist 3. Lisaks on viimasesse tulpa lisatud ka lastevanemate teadmised oma laste internetiskäimisest.

Tabel 3. Kui tihti lapsed ja nende vanemad internetis käivad

LAPS	LAPSE VANEM	KUI TIHTI KÄIB LAPS INTERNETIS	KUI TIHTI KÄIB LAPSEVANEM INTERNETIS	LAPSEVANEMATE ÜLEVAATE LASTE INTERNETISKÄIMISEST
P3-15	I3-41	Hmm, pärast kooli käin suht iga päev. /—/ No mõni tund ikka. Tahaks rohkem, aga issi ei luba alati. Kodutööd peavad tehtud olema, enne kui arvutisse tohin üldse minna. Aga ma vahel ikka lähen, kui kedagi kodus pole (itsitab)	No eks ikkagi iga päev, sest töö ise juba nõuab pidevalt arvuti kasutamist, tihti tuleb tööd teha ka nädalavahetustel. Vabal ajal võibolla ei kasutagi nii palju arvutit	No ütleme nii, et üldiselt on selline ülevaade nagu olemas. Aga noh, minu kui lapsevanema hinnangul, on internetis olemist ikkagi natuke liiga palju. Võiks rohkem arvutivälise asjadega tegeleda. /—/ Noh mõned tunnid päevas ja nädalavahetusteti tahaks ta seal ilmselt terved päevad ja õhtud istuda

P1-14	E1-49	Noo iga päev mingi paar tundi	No pean ikka iga päev käima, et töö on ka arvutiga	Jaa, tean ikka.” /—/ Noo kuskil paar tundi ikka iga päev. Vahel natuke rohkem
T4-13	I4-38	Eeee, iga päev käin internetis.. mmm mingi mõned tunnid äkki	Hah, no umbes 20 korda päevas (itsitab)	Jah, noh, ööpäevas paar tundi ikka. Reeglina siis õhtuti. Päeval on ju kool ja öösel tuleb magada.
P2-13	E2-42	No käin ikka suht tihti, noh mingi 1-2 h päevas	Mmm, noo kuskil üks-kaks korda päevas äkki	Jah, ikka tean, iga päev käib. Mmm, koolipäevadel käib peale kooli ja nädalavahetusel siis, kui tahab

Siinkohal saab ära mainida, et kõigil lastel oli mingisugune internetikasutamise vahend endal olemas, kas siis tahvelarvuti või sülearvuti. Kahel intervjuueeritaval lapsel (mitmelastelistes peredes mitme peale vähemalt üks) oli tahvelarvuti tema kasutuses. Teisel kahel oli isiklik sülearvuti.

Intervjuudest selgub, et lapsevanemad on teadlikud, millal nende lapsed internetis käivad. Vaid ühel juhul mainis laps, et vahel pärast kooli käib ta ka salaja internetis. Võib muidugi olla, et teised lapsed ei julgenud seda lihtsalt tunnistada ning andsid mulle stampvastused, nagu paar tundi päevas. Tabelis 3 on kõrvuti pandud laste ja nende vanemate arvamused, kui tihti nende lapsed internetis käivad.

Kõik lapsed vastasid, et käivad internetis iga päev, paar tundi kuni mõni tund korraga. Ühel juhul tunnistas laps, et ta tahaks rohkem internetis olla, aga isa ei luba. Lapsevanemad lisasid veidi rohkem informatsiooni laste vastuste kõrvale, näiteks, et lapsed on arvutites tavaliselt õhtuti, peale kooli ning paar tundi. Lisaks leidis üks lapsevanem, et nädalavahetustel käib laps arvutis siis, kui tahab. Ühel juhul leidis lapsevanem, et tema laps veedab liiga palju aega arvutis ning võiks selle asemel muude huvialadega tegeleda.

Valdavalt kasutavad lapsed kõige enam Facebooki, Youtube'i ning Skype'i. Rohkem mainimist sai ka e-kool. Kõik lapsed mängivad ka arvutimänge, kas siis mõnikord või rohkem. Pigem on populaarsemad juba varasemalt arvutisse tõmmatud mängud, aga mõnel juhul mängitakse ka *online* 'is. Palju kuulatakse ka muusikat internetis.

Kolm vanemat neljast kasutavad arvutit töövahendina ning oli keeruline leida tegevusi, mida arvutis lisaks tööle tehakse. Veidikese mõtlemise järel tõid kõik vanemad välja Skype'i kasutamise suhtlusvahendina. Palju külastatakse ka erinevaid uudisteportaale, kuulatakse muusikat ning levinud on erinevate saadete järelvaatamine. Samuti on populaarne e-kirjade lugemine ning e-koolis käimine. Lisaks kasutatakse internetti ka informatsiooni otsimiseks ja hankimiseks ning niisama surfamiseks.

Tabel nr 4. Laste ja nende vanemate internetilehekülgede kasutamine

LAPS	LAPSE VANEM	LAPS	LAPSEVANEM
P3-15	I3-41	Noh, Facebooki ja Google'it ja siis Youtube'i vist ka	Hmm, hea küsimus. No Postimees ja EPL online kindlasti. Hmm... Spotify'st kuulan muusikat. No ma ei tea, surfan ka ikka niisama ja siis töö jaoks on eraldi programmid ja ministeeriumi kodulehte peab külastama jne
P1-14	E1-49	Facebooki ja Youtube'i vist. Ja siis Ekooli ja Auto24 ka	Oi, no tööalaselt kasutan palju Google'it kindlasti. Siis tööväliselt äkki ajalehtede <i>online</i> versioone. Kuigi ma eelistan rohkem paberikandjal ajalehti, aga no vahel ikka piilud mõnda uudisteportaali. Hmm, ega ma rohkem niiviisi ei teagi kohe...
T4-13	I4-38	Eeeemm, Facebooki ja siis vist Youtube'i ja siis äkki Ekooli ka. Ma ei teagi nii, Google'it kasutan ka palju	ETV-d vaatan. Uudisteportaale vaatan. Mmm, <i>googeldan</i> Google'is ka
P2-13	E2-42	Heh, kõige rohkem vaatan Youtube'ist erinevaid <i>cool'e</i> videosid. No ja siis seal Facebookis käin ja ja e-koolis pean käima ja nii	Oeh, no kus ma siis käin... No e-kooli lehe peal käin. Noh mina ei tea. Ei oska nii küll öelda. Tead, see internetiskäimine läheb alati nii, nagu ta läheb. Ei ole selliseid täiesti 100% lemmikuid kohtasid

Tabelis 4 on välja toodud laste ja nende vanemate internetilehekülgede kasutamine. Lapsevanemad tõid meelis-internetilehekülgedena välja Google'i ning Postimehe ja EPL-i, lisaks leiti, et ETV lehel käiakse samuti tihedalt. Üks lapsevanem tõi muusikakuulamiseks välja ka Spotify. Üldiselt lapsevanemad arvasid, et neil ei ole meelis-internetilehekülgi.

Oli näha, et erinevate meelis-internetilehekülgede nimetamine tekitas nii lastele kui ka nende vanematele raskusi. Võibolla sellepärast, et nad ei oska ise määratleda, mida nad internetis täpsemalt teevad ja milliseid lehti külastavad. Internetis mängimine on üldiselt laste seas üsna laialt levinud. Lisaks käivad ka kõik lapsed Facebookis, põhiliselt sõpradega rääkimas ja niisama *hängimas*. Erinevate videote vaatamine on samuti väga populaarne.

4.1.1 Lapsevanemate teadmised laste internetitegevustest

Lapsevanemad arvasid teadvat, kui tihti nende lapsed arvutis käivad ja enam-vähem, mida nad seal ka teevad. Mõnel juhul läksid lahku lapse ja lapsevanema vastused. Näiteks arvasid lapsed, et nende vanemad küll ei tea, mis nad arvutis teevad, aga vanemad jällegi leidsid, et neil on ülevaade täiesti olemas.

Tabelis 5 on välja toodud informatsioon, mida lapsed arvutis teevad ning mida lapsevanemad sellest arvavad. Antud tabelist saab selge ülevaate lastevanemate teadmistest oma laste internetitegevuse kohta. Üldiselt lapsevanemad teavad, mida nende lapsed internetis teevad. Oli aga näha, et üks lapsevanem vastas ka stampvastusega, asjasse pikemalt süvenemata. Näiteks I4-38 vastus: “No ikka, ta õpib ja mängib mingeid mänge.” Samal ajal tuli lapse vastusest välja, et õppimine ega mängimine tema jaoks esmatähtsad tegevused ei ole.

Õppimise tõi välja vaid üks laps. Küll aga leidsid kolm lapsevanemat, et nende lapsed tegelevad kindlasti arvutis õppimisega. Muidugi ei pruugi see tähendada seda, et nende lapsed ei tegele arvutis kodutöödega, vaid pigem seda, et õppimine arvutis ei ole nende jaoks esmatähtis tegevus. Aga võib olla tundub neile ka elementaarsena, et koolitoid arvutis tehakse.

Kolm lapsevanemat neljast arvasid, et nende lapsed suhtlevad sõpradega, kas siis Facebookis või Skype’is. Ka kõik lapsed märkisid, et just sõpradega suhtlemine on arvutis üheks kindlaks tegevuseks. Mängude mängimist oskasid lapsevanemad samuti adekvaatselt hinnata. Küll aga ei pakkunud ükski lapsevanem Youtube’is videote vaatamist, raamatute ning blogide lugemist

Tabel 5. Laste ja nende vanemate vastused küsimusele: mida lapsed arvutis teevad?

LAPS	LAPSE VANEM	MIDA LAPSED ARVUTIS TEEVAD	MIDA LAPSEVANEM ARVAB, ET LAPSED ARVUTIS TEEVAD
P1-14	E1-49	Kõige rohkem räägin sõpradega Skype'is või Facebookis või olen niisama Facebookis ja siis vaatan Youtube'ist ägedaid videosid.	No suhtleb sõpradega kindlasti ja siis vahel mängib mõnda mängu, surfab niisama ja siis kasutab õppimiseks ka arvutit.
P2-13	E2-42	Põhiliselt mängin mingeid mängu. /—/ Heh, kõige rohkem vaatan Youtube'ist erinevaid coole videosid. No ja siis seal Facebookis käin ja ja e-koolis pean käima ja nii.	Noh, vaatab e-kooli asju ja õpib ja siis mängib arvutimänge, hängib Facebookis ja suhtleb Skype'is oma sõpradega.
P3-15	I3-41	Mängin mängu ja siis kuulan musi. Ja siis surfan niisama Google'is ringi, sealt saab igasugu ägedaid asju vaadata ja siis vahel saab kodutöödega ka abi sealt. Jah, õppimiseks kasutan ka vahel arvutit ja internetti. Ja siis Youtube'is vaatan ka naljakaid videosid. Ja siis Facebookis hängin ka. Mmmm, aaaaa ja Skype'is räägin ka sõpradega juttu ju. Kuigi Facebook on popim. Ja siis vaatan erinevaid sarju ja saateid ka internetist.	No vaatab kindlasti seda e-kooli ja meile ja no siis see telekas on ka suhteliselt internetti kolinud, et eks ta vaatab seal ka igasugu saateid ja siis kindlasti suhtleb päris palju Facebookis ja kuulab muusikat ja noh, eks ta mingeid mängu mängib ka. Ja kodutööde jaoks samuti kasutab internetti ja arvutit.
T4-13	I4-38	Loen erinevaid blogisid ja siis räägin sõpradega Skype'is või Facebookis. Ja siis ma õpin arvutiga päris palju ja vaatan ekoolist asju. Musi kuulan ka Youtube'ist tavaliselt. Ma loen ka igasugu raamatuid ja sellised asju ka internetist.	No ikka, ta õpib ja mängib mingeid mängu.

Kusjuures vaid pooled küsitatud vanematest teadsid enam-vähem, milliseid arvutimänge nende lapsed mängivad. Vaid ühel juhul olid keelatud vägivalda ja tapmist sisaldavad mängud, teisel juhul tõmbas lapsevanem koos lapsega mängud arvutisse, mida laps mängida tohtis.

Kas teate, milliseid mängu ta mängib?

- (I3-41) "No eks ma ikka üritan järke pidada, aga ega see pole eriti lihtne, neid mängu tuleb ja läheb väga kiiresti, aga vägivaldseid mängu ei tohi ta küll mängida. See piirang on meil jah peale pandud.

- (I4-38) "No ikka, me ise oleme ju tõmmanud need. No põhiliselt mingeid totusi Ipod-i pealt, aga ei midagi vägivaldset.

Kui lapsevanemad enamasti arvasid teadvat, mida nende lapsed arvutis teevad, siis lapsed olid pigem vastupidisel arvamusel:

- (T4-13) "Hmm, no kui ma telku ees arvutis hängin, siis nad ju näevad, mis ma teen. Aga kui ma oma toas olen, siis nad ei näe. Aga ma ei tee midagi imelikku seal ka, et ma ei tea, mul ei ole nagu midagi varjata."

- (P3-15) "Mmm, natuke vist ikka teavad. Aga vahel ma mängin ikkagi siis, kui ma ei tohiks salaja."

Uuringust selgus, et lapsevanematel on kõikidel juhtudel mingisugune informatsioon olemas selle kohta, millega nende lapsed tegelevad. Lapsed aga leiavad, et kui nad oma toas arvutis on, siis vanemad ei tea, mis nad seal teevad. Kaks last vastasid kohe, et nemad ei usu, et nende vanemad internetiskäimisest informatsiooni omavad, ning kaks last mõtlesid selle üle natuke pikemalt.

4.2 Laste ja nende vanemate arusaamine erinevatest internetiriskidest

Intervjuudest tuli välja, et lapsed on teatud riskidest täiesti teadlikud. Näiteks mainisid kõik lapsed, et võõrastega ei tohiks rääkida, kuna nad võivad perverdud olla. Kõik lapsed tõid välja ka tehnilisi probleeme nagu arvutiviirused. Tabelis 6 on kõrvuti näha nii laste kui nende vanemate arusaamad erinevatest internetis olevatest riskidest.

Isikliku informatsiooni jagamine võõrastega ei ole küsitletud laste seas populaarne. Kõikidel lastel oli Facebookis oma nimi ja/või kool kirjas, mõningal juhul ka mõned hobid või spordialad, ka lemmikraamatud, -filmid ja -muusika. Ühel juhul oli laps enda kohta valeinformatsiooni avaldanud, et võõrad ei teaks, kes ta täpselt on ja kus elab. Pooltel lastest

oli Facebooki konto kõigile nähtav ning pooltel privaatne. Küll aga ei leidnud lapsed, et konto kõigile nähtavaksjätmine oleks halb ning otseseks informatsioonijagamiseks seda ei peetud.

Ohtude loetlemine oli üldiselt kõigile üsna keeruline ülesanne. Esimeses järjekorras nimetati riskina viiruseid. Lapsi veidi suunates tuli aga palju huvitavat välja. Kui küsimusele, kas nendega on midagi ebameeldivat juhtunud, vastati pigem, et ei ole, siis täpsustavate küsimuste vastustest sai välja lugeda, et kõik lapsed olid siiski millegi häirivaga internetis kokku puutunud. Kui nad ise ei olnud, siis nad teadsid kedagi, kes oli.

Tabel 6. Laste ja nende vanemate arusaamad interneti riskidest.

LAPS	LAPSE VANEM	- Kuidas tajuvad lapsed internetis olevaid riske?	- Kuidas mõistavad lapsevanemad internetis olevaid riske?
P3-15	I3-41	<p>Äh, mina ei tea ju. Mu meelest küll eriti mingeid ohte ei ole. (Pikk mõttepaus) no võibolla ma olen kuulnud, et mingid perverdid võivad sinuga rääkima hakata ja nii, aga see on rohkem tüdrukute oht mu meelest. Aaaa, ja siis võibolla porno ka. Ja viirused!</p> <p><i>Aga mis võiks olla poiste ohud internetis?</i></p> <p>Noh viirused ju. Sest poisid mängivad arvutimänge ja siis vahel kui sa arvutimängu alla tõmbad, siis võid viiruse kaasa saada.</p> <p><i>Aga viirus on selline tehniline probleem, äkki on mõni muu oht veel ikkagi internetis?</i></p> <p>Mmmm, mina ei tea.</p> <p><i>Miks su Facebooki konto privaatne on?</i></p> <p>Noh, et mingid veidrikud ei saaks mu pilte vaadata.</p> <p><i>Aga kas sa kogemata mõne hirmsa internetilehekülje peale ei ole sattunud?</i></p> <p>(Itsitab) ükskord ma klikkisin kogemata mingi naise peale ja siis ma sattusin mingile porno lehele. Aga see oli nii röve.</p> <p>Mmm, rohkem ma küll ei tea.</p>	<p>No kuna see virtuaalmaailm on ikkagist anonüümne, siis no mingites teatud suhtlusportaalides ei teagi täpselt kellega suhtlemine käib ning mis eesmärgil üldse suheldakse. Kindlasti on probleem võõrandumisega tegelikust maailmast ja noh, lõpuks ka püüd samastuda virtuaalmaailmas toimuvaga. Ja siis on ohtlikuks ka erinevate massisühhoosidega kaasaminek ja sellega kaasnevad ohud.</p> <p><i>Mis te massisühhooside all silmas peate?</i></p> <p>No näiteks Facebookis on mingisugune ülipopulaarne joomisemäng. Et eks noortel ole ikka omad võitlused omavahel ja lõpuks on nii, et kes sellega kaasa ei lähe, see on kuidagi teistes halvem. See on väga ohtlik.</p>

P1-14	E1-49	<p>Noo need perverdid ja siis muud piraadid ja viirused ka. <i>Mis sa mõtled piraatide all?</i></p> <p>Noh nagu mingeid kahtlaseid asju ei tohi allatõmmata, muidu äkki saad viiruse või midagi.</p> <p><i>Okei, aga mis võiks veel ohtlik internetis olla näiteks sulle või su klassikaaslastele? Viirused on sellised tehnikalised riskid, äkki on mingeid ohte veel, mis ei ole tehnikaga seotud, nagu nt need perverdid, keda sa enne nimetasid?</i></p> <p>Mmmmm, no ikka on, ma arvan mingeid ohtusid, aga ma ei tea eriti. Noh, see on vist ka, et internetis võib ju igasugustele internetilehekülgedele sattuda, mis on veits imelikud. Ja siis noh need porno lehed ja nii.</p> <p><i>Millised internetileheküljed peale porno veel imelikud on?</i></p> <p>Mh, no on igasugu imelike piltidega lehtesid, mingite pidude pilte, mis on täiega nõmedad tegelt. See on küll nõme, kui keegi paneb sinust näiteks mingi pildi üles, mida sa ei taha, et keegi näeks ja siis sa ei tea, kes selle üles pani.</p>	<p>Eks internetis on palju informatsiooni ja lehekülgi, mis ei ole lastele mõeldud. Ja noh, nende nägemine on halb. Ja siis võõrastega suhtlemine on samuti ohtlik.</p>
T4-13	I4-38	<p>Mmmm, mõned võõrad inimesed võivad olla ohtlikud, et võõrastega ei tohi rääkida. Ja siis arvutiviirused kindlasti. Ja siis äkki see ka, et kui võõrad saavad su koduse aadressi või telefoni teada, et siis äkki keegi tuleb varastama või midagi. Või siis hakkavad telefonis <i>stalkima</i> või midagi.</p>	<p>Hmm, no vägivald kindlasti ja porno ja imelikud inimesed, kes soovivad lastega suhelda.</p>
P2-13	E2-42	<p>Nooo need viirused on küll ja sellised asjad. <i>Aga viirused on tehnikalised riskid. Mis võiks veel näiteks sulle ja su eakaaslastele ohtlik olla internetis?</i></p> <p>Mh, mina ju ei tea. Mul ei ole kunagi midagi juhtunud, pole nagu mõelnud selle peale. Mis seal nii väga ikka juhtuda saab? Keegi ei tea ju, et see sina oled arvutis..</p> <p><i>Äkki mõni varas häkib su arvutisse ja saab teada, kus sa elad?</i></p> <p>Hahahaaa, ei usu, see juhtub ainult filmides ju.</p> <p><i>Aga näiteks, kui sa mõne võõra inimesega räägid, kas siis ei võiks mõnda ohtlikku olukorda tekkida?</i></p> <p>No jaaaa, kui sa tõesti ei tea, kellega sa räägid, siis äkki ta on mingi veidrik ju või midagi.. Aga ma ei räägi võõrastega, ma räägin ikka oma sõpradega. Sest muidu tõesti äkki mingi jobu räägib sinuga ja nii. See on küll nõme. (Mõtleb natuke)</p> <p>No ma ei tea, võibolla on ohtlik see, kui sa näiteks ise mängid mingit võõrast inimest ja siis saad nagu hirmutada kedagi nii.</p>	<p>Mmmm, no kindlasti võõrastega suhtlemine. Ja siis näiteks provokatiivsete sündmustega kaasaminek ja igasuguste rumalustega kaasamine ja teiste kopeerimine, ilma et ta oskaks võimalikke tagajärgi hinnata.</p>

Sealjuures kolmel juhul on tehtud nii-öelda nalja teiste kulul, kas siis pandud häbistavaid pilte Facebooki või hakatud internetis hirmutama ning telefonile sõnumeid saatma ja helistama. Keegi ei arvanud, et see naljakas on. Üks laps neljast on ise kogenud mingil tasandil küberkiusamist, kahel juhul teadsid lapsed kedagi, kes kiusamise läbi on elanud või teadsid kedagi, kes teisi kiusanud on. Tabelist 7 saab näha, mida ebameeldivat on lapsed internetis kogenud ning kas lapsevanemad sellest ka midagi teavad.

Kui lapsevanemad tõid välja liigse internetikasutuse ning käitumuslikud muudatused, siis lapsed leidsid, et pigem nad saavad liiga vähe arvutis olla. Lisaks ei osanud lapsed ohtu näha ka Facebooki erinevates kampaaniates või siis nii-öelda massipsühhoosiga kaasaminekus.

Mitte ükski küsitletud lastevanematest ei arvanud, et nende lapsed on läbi elanud midagi häirivat või ebameeldivat seoses internetiga, välja arvatud viirused. Kaks lapsevanemat tõid välja selgeid interneti liigkasutamise tunnuseid, et laps muutub eemalolevaks ja kurjaks, kui ei saa internetis olla nii kaua, kui ta ise tahab. Ühel juhul leidis lapsevanem, et laps ei saa oma tööülesannetega valmis, kuna ajataju kaob internetis olles ära.

Tabel 7. Ebameeldiva sisuga kokkupuutumine internetis

LAPS	LAPSE VANEM	LAPS	LAPSEVANEM
P3-15	I3-41	Ei ole.	No see on küll olnud, et laps istub arvutis, siis ta nagu "kapseldub" oma virtuaalmaailma, et ta muutub sõjakaks ja tignedaks ja eriti kui palud arvutist nüüd ära tulla või mängimise ja surfamise lõpetada, siis muutub eriti kurjaks. Ja noh, ajataju kaob üsna lihtsalt ära, et muud kohustused jäävad lihtsalt tegemata või siis teeb ta need täitsa puudulikult ära. Ei lähe õigel ajal magama ja nii.
P1-14	E1-49	No ükskord jah pani üks klassivend Facebooki mingi nõmeda pildi minust ja siis ei võtnud seda maha. Nii ikka tehakse vahel jah. Noh, et siis on teistel naljakas või midagi.	Ei ole, õnneks ei ole tõesti midagi juhtunud ja noh, loodan, et seda ei juhtu ka.

T4-13	I4-38	Jaa, mul oli koolis mingil tüdrukul niiviisi, et talle saadeti kogu aeg mingeid nõmedaid sõnumeid ja helistati ka ja nii ja mitu päeva järjest ja siis pärast tuli välja, et mingid nõmedad klassivennad tegid omast arust nalja	Ei ole.
P2-13	E2-42	Mmm, ei ma ise ei ole, aga ma olen kuulnud, et koolis mõned poisid on teinud	Ei ole otseselt nagu midagi halba juhtunud. Aga võibolla siis ainult see, et vahel arvuti ikkagi takistab lapsele seatud ülesannete (näiteks kooli-kodutööde või oma toa koristamine jne) tegemist. Kuid midagi tõsist ei ole küll juhtunud. Vähemalt pole mulle midagi räägitud, et oleks..

Kõik lapsevanemad leidsid, et võõrastega suhtlemine on suureks ohuks. Lisaks toodi välja ka täiskasvanutele suunatud internetilehekülgedele sattumine, näiteks pornograafiliste lehtede nägemine ning liigse personaalse informatsiooni jagamine internetis. Kahel juhul peeti halvaks Facebookis erinevad lapsi kaasavaid mängu, millel võib olla lastele halb mõju, ja muude rumalustega kaasaminekut.

Sealjuures lapsed ise on enamasti vanemate poole pöördunud vaid tehnilistes küsimustes. Kõikide perede puhul küsisid lapsed vanemalt nõu, kui internetiühendus on katkenud või kui arvuti on viirusesse nakatunud.

Kõikidest intervjuudest tuli välja asjaolu, et lapsevanemad ei taju erinevaid riske ja ohte võibolla nii palju, kuna midagi halba pole siia maani juhtunud ja seega kogemus puudub. Lapsevanemad ei pea vajalikuks ohtude ja riskidega rohkem süvitsi tutvuda, kuna eeldavad, et kui lapsed on siia maani nii hästi hakkama saanud, siis järelikult saavad ka edaspidi hästi hakkama. Ometi saab intervjuude vastustes välja tuua vastuolu laste interneti liigkasutuse kui probleemi tajumise osas - sellega seotud psühholoogilisi ohte siiski teadvustatakse. Ühtlasi tundub, et lapsevanemad ei oska niisuguste probleemidega kõige paremini toime tulla (näiteks I3-41 kommentaar: *“No see on küll olnud, et laps istub arvutis, siis ta nagu “kapseldub” oma virtuaalmaailma, et ta muutub sõjakaks ja tigidaks ja eriti kui palud arvutist nüüd ära tulla või mängimise ja surfamise lõpetada, siis muutub eriti kurjaks.”*)

4.3 Kuidas lapsed kaasavad oma vanemaid internetikasutusse

Intervjuudest tuleb välja, et lapsed üldiselt oma vanemaid internetiküsimustesse ei kaasa. Ainuke mure, millega nad vanemate poole pöörduvad, on tehnilised küsimused nagu viirused ja internetiühendusega seotud probleemid. Ühel korral leidis laps, et kui arvutisse on viirus sattunud, ei oska ta ise midagi edasi teha ning läheb küsib isa käest nõu. Antud juhul leidis ka lapsevanem, et laps pöördub tema poole vaid viiruste ning wifi-probleemidega.

Küll aga näidatakse oma vanematele erinevaid toredaid juhtumeid, näiteks e-koolis häid hindeid või põnevaid videosid Youtube'is. Samuti näidatakse vanematele internetist, mida neil vaja on. Tabelist 8 saab lugeda, kuidas lapsed kaasavad oma vanemaid internetitegevustesse ning mida arvavad lapsevanemad, kuidas lapsed neid kaasavad.

Kui alapeatükis nr 4.2 selgus, et kõik lapsed on siiski mingil määral ebameeldivate kogemustega internetis kokku puutunud, siis mitte keegi ei mõelnud sellest kogemusest oma vanemale rääkida. Lapsed kardavad, et kui nad räägivad juhtunust kellelegi, võib see eakaaslasteni jõuda, mis omakorda võib tähendada, et eakaaslased hakkavad neisse halvustavalt suhtuma (näiteks P1-14 kommentaar: *“No mis ma lähen kituma, see teeb ju veel hullemaks asja. Äkki ta siis läheb kellegagi rääkima ja siis saadakse teada, et ma kitusin oma emale..”*).

Tabel 8. Kuidas kaasavad lapsed oma vanemaid internetitegevusse.

LAPS	LAPSE VANEM	LAPS	LAPSEVANEM
P3-15	I3-41	Aaa, siis kui internetiga midagi viga on, siis ma lähen küsin issi käest, et mis värk on. Ja siis ma olen mõnel korral viiruse ka arvutisse saanud ja siis ma ka ei osanud ise midagi teha	Noh, pigem tehniliste küsimustega on ikka pöördunud ka, näiteks kui internetiühendus katki läheb või midagi, siis ta tuleb ja küsib, mis juhtus. Probleeme on olnud ka arvutiviirustega, et siis ta on ka kõrvad ludus küsima tulnud, et mis nüüd saab.

P1-14	E1-49	Eriti ei kaasagi. Vahel annan nõu, kuidas mingeid asju otsida või teha arvutis ja nii. Aga me ohtudest küll ei räägi eriti	Tehniliste küsimustega ei ole ta üldse minu poole pöördunud, et ta saab ise väga hästi hakkama ja ilmselt teab arvutitest rohkem kui mina. Aga siis lisaks ta ikkagi tuleb ja näitab e-koolis mulle, kui on häid hindeid saanud ja siis näiteb erinevaid põnevaid videosid näiteks. Hmmm... Jah ja siis ta tegelikult näitab palju mulle interneti kaudu ka, et mis tal vaja läheks, noh näiteks, et millist koolikotti ta tahaks ja nii. Et siis näitab, kust saab ja milline olla võiks.
T4-13	I4-38	E-koolis näitan asju neile ja siis ma ikka näitan vahel toredaid lugusid blogidest või mõnda ägedat videot ka. Ja siis näitan tavaliselt internetis, et mis ma saada tahaksin	Tead, siiani ei ole muresid olnud õnneks. Aga rõõmudega ikka tullakse vahel, et kui laps on leidnud näiteks mõne huvitava mängu ja soovib seda kindlasti jagada. Ja siis ekoolis näitab häid hindeid ja no siis erinevaid videosid või pilte tuleb samuti vahepeal näitama.
P2-13	E2-42	Hahaha, ei kaasagi üldse. Mis ma ikka neile näitan seal?	Heh, noh, ainus mure on siis, kui internetti pole või kui internet on liiga aeglane.

Mitmel korral on kuulda laste vastustest selget üleolekut oma vanemate internetioskuste üle. Ühel korral leiab laps, et hoopis tema aitab enda vanemat arvuti-alastes küsimustes, mitte vastupidi (P1-14). Tema lapsevanem (E1-49) leidis sealjuures sama, et laps on arvutioskustelt kindlasti üle. Lapsevanema vastusest sai lisaks lugeda ka vastupidiselt lapse jutule, et laps siiski kaasab ka oma vanemat arvutiskäimisesse - tihtipeale näitab vanemale erinevaid videosid ning uusi esemeid, mida tal tarvis oleks. Lisaks näitab laps ka e-koolis häid hindeid või muid positiivseid märkusi.

Kui ühe lapse (P2-13) naljatlevast ning kergelt üleolevast märkusest, et tal ei ole oma vanematele midagi internetis näidata, sai välja lugeda, et ta oma vanemaid kunagi arvutiskäimisesse ei kaasa, siis lapsevanem leidis, et laps siiski pöördub vanemate poole tehniliste küsimustega.

4.4 Lastevanemate strateegiad laste internetikasutamise vahendamisel

Intervjuudest tuleb välja, et ajaliste piirangute kehtestamine on kõige tavalisem meetod laste internetikasutamise vahendamisel. Ühel juhul ei ole mingeid piiranguid üldse kehtestatud. Vaid ühel juhul mainiti, et vahel käiakse lapsega koos internetis, aga sedagi vaid juhul, kui laps soovib midagi põnevat arvutist näidata või soovib näiteks mõnda mängu koos vanemaga mängida.

Tabelis 9 on välja toodud lastevanemate kasutatavad strateegiad oma laste internetikasutamise vahendamisel. Lastevanemate ja nende laste arusaamad kasutatavatest piirangutest on kõigile üheselt arusaadavad. Lapsed teavad, mida nad internetis teha ei tohiks, juhul kui neile mõni piirang seatud on.

Tabel 9. Lastevanemate strateegiad laste internetikasutamise vahendamisel

LAPS	LAPSE VANEM	LAPS	LAPSEVANEM
P3-15	I3-41	Ma ei tohi tapmismänge mängida. Ja siis peab normaalsel ajal magama minema, et ma ei saa üldse nii kaua arvutis olla, kui ma tahaksin. Nädalavahetusteti vahel ka ei saa.	Kõige rohkem oleme ikkagi üritanud nende internetimängude mängimist piirata, aga noh, eks ma tean, et neid ikkagi aeg-ajalt mängitakse ka. Aga noh, täiesti ära keelatud on need tapmismängud, neid ei tohi üldse mängida. Ja siis on keelatud kõik nii-öeldes siis täiskasvanutele suunatud internetileheküljed ja kindlasti ka kõiksugu tutvumisportaalid ja sellised lehed.
P1-14	E1-49	Mul ei ole üldse mingeid piiranguid, ma ei ole ju arvutist sõltuvuses ega midagi.	Hmm, ei olegi nagu ühtegi piirangut kehtestanud, et pole nagu vajadust olnud.
T4-13	I4-38	Mmm, kell 9 peab arvuti kinni olema. Ja siis kõigepealt peab kodutöödega tegelema, enne ei tohi arvutisse minna.	No kõige pealt peavad kodused tööd tehtud olema ja siis tohib üldse interneti minna. Ja kell 9 peab arvuti kinni olema.

P2-13	E2-42	Kella kümnest peab mul arvuti kinni olema. Muud küll ei ole.	Kodu- või koolitööde tegemata jätmisel või pahanduse tegemisel oleme määranud arvuti kasutamise keelu
--------------	--------------	--	---

Kõik küsitletud lastevanematest leiavad, et pole vajadust kontrollida, mida nende laps internetis teeb, kuna puudub kogemus, et midagi halba oleks kunagi juhtunud. Vanemate kõige suurem mure ongi just internetimängude mängimine, millele ühel juhul on piirang kehtestatud, et tapmismänge ei tohi mängida, ning teisel juhul tõmmatakse mängu koos arvutisse. Tabelist nr 8 saab lugeda, milliseid strateegiaid lapsevanemad kasutavad, et laste internetitegevust vahendada, ning kõrvale on lisatud ka laste arusaamad neile kehtestatud reeglitest. Vastustest saab järeldada, et piirangutest arusaamine on kõigil perekondadel ühtne. Laste nimetatud piirangud läksid kenasti kokku lastevanemate pandud piirangutega.

Lapsevanemad arvavad, et lapsed on ise teadlikud erinevatest riskidest ja ohtudest ja et lapsed ei ole ju lollid. Otseselt internetis olevatest riskidest ei ole mitte ükski lapsevanem rääkinud. Küll aga kahel juhul on natuke räägitud piirangutest, miks ei tohi näiteks tapmismänge mängida või täiskasvanutele mõeldud internetilehekülgedel käia. Tabelist 10 saab lugeda, miks lapsevanemad suuremat kontrolli ei osuta ning mida tehakse, et lapse internetiskäimine turvalisemaks muuta.

Sotsiaalvõrgustikel ei hoia mitte ükski vastanud lapsevanematest silma peal. Keegi nendest ei kontrolli ka hiljem, kas lapsed näiteks vanemate poolt pandud piirangutest kinni peavad või mitte, usaldades last, et ta peab piirangutest kinni. Samuti ei istuta laste kõrval või ei käida koos lapsega internetis.

Tabel 10. Lastevanemate aktiivne vahendamine

LAPSE VANEM	Kas olete oma lapsega interneti ohtudest ja riskidest rääkinud?
I3-41	Ei üldiselt ei kontrolli nüüd päris täpselt, et mis ta teeb. Meil on ikka kindlad reeglid paigas ja kui ta vahele jääb, on tagajärjed. Nii palju kui me oleme vahel ikkagi jälginud, et mis ta teeb seal arvutis, siis ei ole tõesti täheldanud, et ta nüüd oleks keelatud internetilehekülgedel käinud. Aga noh, eks nad ikka omavahel ju teevad ka lollusi ja päris kõike ei saagi kontrollida. Tuleb lihtsalt loota, et lastel on natuke mõistust ka peas ja uudishimu päris lolliks ei tee.

E1-49	Hmm... Ei olegi justkui eriti. Pole nagu põhjust olnud, et ei oska nüüd millegi üle hirmsasti karta ja kohe siin keelama hakata. Lapsel on ikka ka oma mõistus peas. Me oleme rääkinud sellest küll, et noh võõrastega ei tasuks rääkida ja ega ta oli ise samal arvamusel ja ei olnud üldse huvitatudki sellistest lehekülgedest. Samuti minu teada ei ole tal enda kohta päris informatsiooni üldse internetis kirjas. Ma usun, et ta on üsna teadlik internetist ja oskab end hästi hoida
I4-38	Eeee, niiviisi otseselt vist ei ole. Aga me oleme küll öelnud, et mida ei tohi teha ja mida on okei teha. Et kõik need personaalse info jagamised ja võõrastega suhtlemised ja sellised asjad oleme ikka läbi rääkinud, et ei tasu end üleliiga internetti panna. Ja siis oleme pannud piirangud, et selliseid internetilehekülgi ei tohi vaadata. Aga justkui rohkem ei ole küll rääkinud. Tänapäeval vaterdatakse nii palju sellest internetist, et eks nad ikka teavad ise ka ja käituvad ikka normaalselt
E2-42	Ei ole vajalikuks pidanud

Veebilehitseja kontrollimine ei ole samuti populaarne. Vaid ühel juhul leidis lapsevanem, et ta on aegajalt vaadanud veebilehitsejast, kus laps käinud on, ent seda ka kogemata.

Aktiivset internetikasutamise vahendamist ei pea mitte ükski lapsevanem oluliseks. Ohtudest ega riskidest lapsega ei räägita. Peamisteks põhjusteks, miks lastega riskide üle diskussiooni pole astunud, on negatiivsete kogemuste puudumine, mistõttu pole lapsevanemad vajalikuks pidanud lastega erinevatest ohtudest rääkida. Leitakse, et laps teab ise väga hästi, mis internetis ohtlik on.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida, kuidas mõistavad lapsed internetis olevaid riske ja kuidas seda teevad nende vanemad, milliseid piiranguid vanemad oma laste internetitegevustele kehtestavad ning kui võrd lapsed oma vanemaid arvutitegevustesse kaasavad. Uurimisküsimustele vastamiseks viisin läbi intervjuud. Antud peatükis arutlen peamiste järelduste üle kokkuvõtvates alapeatükkides.

5.1 Laste teadlikkus ja kokkupuude riskidega

Antud uurimustöö intervjuudest selgus, et kõik küsitletud lapsed käivad iga päev vähemalt mõne tunni internetis. Intervjuudest tuli välja, et kui lapsed saaksid kauem olla internetis, siis seda nad ka teeksid. Ühel juhul tunnistas laps, et käib vahel ikkagi salaja arvutis ning ühel juhul ei olnud mingeid piiranguid üldse kehtestatud ja laps võis olla arvutis nii kaua, kui ise soovis. Mida rohkem kasutavad lapsed internetti igapäevaselt, seda enam on nad kokku puutunud ühe või mitme riskiga. Samas toob laialdasem internetikasutus kaasa rohkem võimalusi (Livingstone et al 2010).

Eelolevat arvesse võttes võiks järeldada, et mida rohkem viibib laps arvutis, seda rohkem teab ta ka internetis olevatest riskidest ja ohtudest. Intervjuudest oli aga näha, et ühelgi lapsel ei olnud oluliselt lihtsam erinevaid internetiriske nimetada. Kõik lapsed oskasid välja tuua suhtlusportaalides võõrastega suhtlemise ohtlikkuse ning erinevad viirused. Ülejäänud riskide väljatoomist pidi juba küsimustega suunama.

Kõige enam puutuvad lapsed erinevate internetirisikidega kokku just sotsiaalvõrgustikes nagu Facebook. Sealjuures lapsed tunnustavad võimalikke riske suhtlusvõrgustikes, ent ometi ei tee nad midagi selle nimel, et antud riske vältida (Vandoninck 2014).

Üldiselt kehtib seaduspära: mida rohkem lapsed konkreetses riigis igapäevaselt internetti kasutavad, seda rohkem lapsi selles riigis on kokku puutunud ühe või enama riskiga. Eesti kuulub koos Leedu, Tšehhi, Rootsi ja mitme teise riigiga nende maade hulka, kus sagedane netikasutus on eriti tugevasti seotud suhteliselt kõrge *online*-riskide kogemise tasemega. Võrgustik EU Kids Online jagab need riigid kategooriatesse “kõrgem kasutus, kõrgem risk” ja “uus kasutus, uus risk”. “Uus” tähendab seda, et vastavas riigis on laste internetikasutuse ulatus jõudnud ette turvalisuse tagamise infrastruktuuri ja seadusandluse arengust. Eesti kuulub oma näitajate poolest just sellesse kategooriasse (Kalmus et al 2010).

Samas kehtib ka teine seaduspära: mida enam lapsed internetti kasutavad, seda rohkem positiivseid võimalusi nad naudivad. Teisiti öeldes: mida rohkem lapsed konkreetses riigis igapäevaselt internetti kasutavad, seda rohkem kogevad nad nii riske kui võimalusi. Eesti kuulub koos Leeduga nende riikide hulka, kus seos riskide ja võimaluste vahel ilmneb eriti tugevalt (Kalmus et al 2010).

Suurbritannia laste seas tehtud uuringust selgus, et on üsna tõenäoline, et lapsed ei tajugi teatud riske täiskasvanutega samaväärselt (Millwood-Hargrave et al 2006: 18). See muidugi oleneb sellest, millise riskiga laps kokku puutub. Iga riskiga kokkupuutumine ei pea ilmtingimata tähendama lapsele püsivalt halba mõju, pigem muutub ohtlikumaks just küberkiusamine, mil kiusamine kolib päriselust ka virtuaalmaailma ning kiusataval lapsel ei ole enam kuhugi kiusajate eest põgeneda. Ka Livingstone koos kaasautoritega on kirjutanud, et nii päriselus kiusamist kui ka küberkiusamist tuleks võtta tervikuna, kuna kiusajad kasutavad lisaks internetti, et oma ohvriteni jõuda (Livingstone et al 2011).

Küberkiusamist esineb enam neis maades, kus internetti kasutatakse rohkem – seega võib arvata, et kiusamise näol on tegemist varem ilmnunud probleemkäitumisega, mitte uuest tehnoloogiast tingitud muutusega. Kõige sagedamini leiab kiusamine aset sotsiaalvõrgustikes, harvemini kiirsuhtlusprogrammide, e-maili või jututubade kaudu (Livingstone et al 2010). Eestis on aga kiusatavate laste osakaal väga suur, tervelt 43% Eesti lastest kogeb nii küberkiusamist kui päriselus kiusamist.

Intervjuudest selgus, et pooltel lastest on Facebooki konto kõigile nähtav ning nemad selles mingisugust probleemi ei leidnud. Livingstone on kirjutanud, et tegelikult ei ole sellisel juhul tegemist lapse teadmatuse ja hoolimatusega riskide osas, vaid info avaldamine on lapse teadlik valik, kusjuures täiskasvanute ja laste arusaamad privaatsusest on lihtsalt erinevad. Nendes keskkondades kujundatakse oma identiteeti ning noortel pole sellist privaatsusetunnetust nagu eelmisel põlvkonnal (Livingstone 2008: 395-405).

Siinkohal tulevad mängu ka juba põlvkondlikud erinevused. Kui tänapäeva 13aastane on üles kasvanud nii-öelda telefon käes ja arvuti süles, siis nende vanemad on pidanud uue tehnoloogiaga tutvuma vanemalt. Prensky problematiseerib antud asjaolu, et täiskasvanud alahindavad vanema ja noorema põlvkonna vahelist erinevust ning leiavad, et tegu on traditsioonilise põlvkondadevahelise vastuoluga, mõistmata, et asi pole enam ainult välimuses ja hetke moes, vaid terve põlvkond on üles kasvanud hoopis teistsuguses keskkonnas ja seetõttu on nad paratamatult eelmisest põlvkonnast täiesti erinevad (Prensky 2001a: 1).

Põlvkondlike erinevuste alla saab lugeda ka erinevate internetiriskide mõistmise - tänapäeva teismelistel on tekkinud täiesti uus arusaam sõnast “privaatsus”, mida täiskasvanud hoopis teisiti tõlgendavad. Lapsevanemad ei pruugi mõista sotsiaalvõrgustike võlu, ent teismeliste jaoks tähendavad sellised võrgustikud enda imago loomist.

Noored on ise väga huvitatud enese representeerimisest - erinevad sotsiaalvõrgustikud tunduvad nende jaoks põnevad ja hea viis, et leida uusi kontakte, kellega vestelda või pilte vahetada. Ent sellega ei tunneta nad ohtu, mis võib küberruumis tekkida. Eksisteerib küll privaatsus ning anonüümsus, ent praegusel ajal on juba pelgalt ees- ja perekonnanime abil lihtne neiu elukohta *guugeldada* (Livingstone 2008: 394). Ka käesolevas uuringus selgus, et lapsed ei pea ohtlikuks enda ees- ja perekonnanime, kooli või hobide avaldamist sotsiaalvõrgustikes, pigem on see tavaline.

Suurbritannia uuringus arutletakse samuti riskide mõju üle ning leitakse, et paljude riskide

tagajärgede osas puuduvad tõendusmaterjalid. Näiteks vaatamata sellele, et avalikkus tunneb pidevat muret internetis leviva pornograafilise sisu pärast, on väga vähe tõestust selle kohta, et lastele mõjub kokkupuude selliste materjalidega halvasti (v.a. vägivaldne, seksuaalne sisu). Tõestusmaterjalide puudumine lubab oletada, et internetis leiduv materjal võib küll olla solvav ja mingil määral häiriv, kuid tal ei pruugi olla lastele pikaajalist kahjulikku mõju (Millwood-Hargrave et al 2006: 18).

Laste kokkupuudet internetiriskidega saaks efektiivsemalt vältida, kui vanemad räägiksid ja arutleksid antud teemal rohkem oma lastega. Kui vanemad üritavad vaid piirangutega oma lapsi ohtudest eemal hoida, ei pruugi see kõige toimivam olla. Antud uuringus selgus, et lapsevanemad ei arutle internetis olevate riskide ja ohtude üle oma lastega. Lisaks tuli välja ka see, et lapsed peaksid seda äärmiselt imelikuks. See on tingitud pigem sellest, et tänapäeva noored arvavad teadvat internetist rohkem kui nende vanemad ning ei pea neid piisavalt kompetentseks antud teemal lähemalt rääkima. Mitmed teoreetikud, nagu Tapscott ja Herring leiavad, et üheks põhjuseks, miks lapsevanemad ei ole oma lastega vajalikku diskussiooni interneti ohtudest ja riskidest tõstatanud, on see, et sageli ületavad laste interneti- ja arvutialased oskused nende vanemate omi, mistõttu vanemad lihtsalt ei oska oma lastele abi anda (Herring 2008; Tapscott 1998).

5.2 Lastevanemate teadlikkus ohtudest ja piirangute kehtestamine

Eesti lapsed on Euroopa kontekstis täiesti unikaalses olukorras: kuuludes ühelt poolt kategooriasse “kõrge kasutus – kõrge risk”, on nad jäetud võrdlemisi omapäi veebidžunglisse seiklema vaatamata sellele, et nende vanemate arvates ei pruugi nad seal alati kõige paremini hakkama saada (Kalmus et al 2010).

Antud uuringust selgus, et lapsevanemate seas ei ole kuigi populaarne erinevate piirangute seadmine oma laste arvutikasutusele. Peamiselt kasutatakse ajalist piirangut. Näiteks ei tohi

laps enne kodutööde tegemist internetti minna ning õhtul teatud kellaajal peab arvuti kinni olema. Eesti vanemad kasutavad erinevaid filter- ja monitoorimisprogramme kaks korda vähem kui Euroopas keskmiselt (Hasebrink et al 2008: 36).

Mõni lapsevanem oli keelanud oma lastel külastada ka teatud internetilehekülgi nagu pornograafilised või muud sarnased. Ühel korral olid ka vägivaldsete mängude mängimised keelatud. Lapsevanemad üldiselt ei räägi oma lastega internetis olevatest riskidest. Peamiselt tundus see olevat nii seetõttu, et nad usaldavad oma lapsi ning ei usu, et nendega midagi halba juhtuda võiks. Lapsevanemad tõid välja ka selle, et kuna neil puudub negatiivne kogemus, ei oska nad karta, et nende lastega võiks arvutikasutamisel midagi halba juhtuda.

Livingstone'i hinnangul on vanematepoolse vähese toe üheks põhjuseks see, et vanemad hindavad oma laste kokkupuudet erinevate riskidega märgatavalt väiksemaks, kui see tegelikult on. See võib tuleneda nii sellest, et nad ei tea, millega nende lapsed internetis tegelevad, kui ka antud töös selgunud asjaolust, et vanemate arusaamad riskidest on laste omadest erinevad (Livingstone et al 2003: 154).

Uuringust tuli välja ka see, et kõik intervjueritud lapsed olid ühel või teisel moel kokku puutunud mõne ebameeldiva kogemusega internetis, vanemad aga olid arvamusel, et nende lapsed ei ole internetiriskidega kokku puutunud. Sealjuures ei olnud ükski laps negatiivsest insidendist oma vanematele rääkinud. Siit saab järeldada seda, et lapsevanemad lihtsalt ei tea ega oska arvatagi, et nende lapsed võivad internetti kasutades negatiivsete kogemuste osaliseks saada, mis omakorda võib olla tingitud lapsevanemate vähesest informeeritusest. Vajadust arendada tugivõrgustikku lapsevanematele rõhutab ka Isakannu. Selle olulisust näitab ilmekalt fakt, et kui 67% küberkiusamise ohvriks langenud noortest olid seda negatiivset kogemust jaganud sõbraga, siis mitte keegi ei olnud juhtunust rääkinud pereliikmele või õpetajale (Isakannu 2007: 34).

Antud uuringus selgus ka asjaolu, et lapsevanemad puutuvad kokku laste interneti liigkasutusega - lapse käitumine muutub kurjaks, eemalolevaks ja laps justkui kapseldub oma maailma. Lisaks leidsid mõned lapsevanemad ka seda, et internetis olemisega kaob tihtipeale

laps ajataju ning laps ei suuda toime tulla oma ülesannetega, olgu need siis kodused toimetused või koolitööd. Siit saab välja lugeda arvuti liigkasutamise tunnused, mida uuris lähemalt oma magistritöös Marianne Võime, kus selgus, et 16% Eesti lastest on olnud olukorras, kus nad on olnud häiritud, kui nad ei ole saanud internetti (Võime 2011).

Mida rohkem lapsevanemad kasutavad internetti, seda oskuslikumad nad on ning seda rohkem nad juhivad oma laste internetikasutust (Livingstone et al 2011). Kui mõned lapsevanemad teadvustasid rohkem riske, ei olnud nad siiski midagi otseselt ette võtnud, et need riskid ka lastele arusaadavaks teha või kontrollida, kas lapsed antud ohtudega võiksid kokku puutuda. Näiteks peeti väga ohtlikuks võõrastega suhtlemist ning vägivaldsete mängude mängimist. Toodi välja ka erinevate kampaaniate ning massidega kaasaminek, virtuaalmaailma „ärakadumine“ ning virtuaalmaailma anonüümsus ja lõpuks pärismaailmast eemaldumine. Lisaks peeti ohtlikuks ka sattumist erinevatele internetilehekülgedele, mille sisu on kas vägivaldne, pornograafiline või muul viisil lapsele ohtlik.

Lapsevanemate teadlikkus oma laste probleemidest seoses internetiga on suuresti sõltuv sellest, kui palju lapsed oma probleemidega vanemate poole pöörduvad. Paraku pöörduakse enamasti vanemate poole kas mõne tehnilise probleemiga või siis, kui laps on jäänud hätta info otsimisega internetist. Ülejäänud olulisemad, lapse heaolu otseselt ohustavad riskid jäävad sageli vanematele teadmata (Hasebrink et al 2008: 29).

Eesti lapsevanemad paistavad Euroopa kontekstis silma võrdlemisi muretu suhtumisega lastega seotud probleemide tekkevõimalusse, sealhulgas internetiriskidesse. Ligemale pool (47%) Eesti lapsevanematest ei tunne muret ühegi internetiriski pärast; Euroopas tervikuna on muretuid vanemaid üksnes neljandik (Kalmus 2012/2013: 83-85).

Herring leiab, et tehnikakaugete vanemate jaoks on internet hirmutav. Seda peetakse ohtlikuks, kardetakse pornograafiat ning võimalikke ahistajaid. Herringu meelest on see suures osas tingitud sellest, et internetipõlvkonda, tehnoloogiaid ja meediat üldisemalt näidatakse eksootilisemana, kui see tegelikult on (Herring 2008: 3-4). Ent mingil põhjusel lapsevanemad eeldavad, et nende lapsed teavad ise paremini internetis olevatest riskidest

ning oskavad neist hoiduda. Ometi tooks lastega riskide teemal arutlemine ning rääkimine kindlamaid tulemusi kui pelgalt arvamine, et laps teab ise paremini.

Uuringu käigus selgus ka see, et lapsed ise leiavad, et see on imelik, kui vanemad tuleksid internetiriskidest lastega rääkima, võibolla vanemad leiavad sama. Ent Livingstone et al (2005) uuringus toodi välja hoopis see, et lapsed omandavad internetis uusi oskusi efektiivsemalt, kui esmane teave nende kohta tuleb vanematelt või õpetajatelt, võrreldes sellega, kui nad seda ise või kaaslastelt õpivad. Nii soovitatakse vanematel suurendada toetavate tegevuste osakaalu oma laste internetikasutuse reguleerimisel - eelkõige lapsega vestlemist selle üle, mida ta internetis teeb, otsest järelvalvet (samas ruumis viibimine) ning ka koos lapsega arvuti kasutamist (Livingstone et al 2005: 3).

Ka Livingstone et al (2011) uuringus leidis tõendust fakt, et paljud Euroopa lapsevanemad peavad üsna või väga ebatõenäoliseks, et nende laps puutub lähiajal internetis kokku millegi häirivaga. Antud fakt tuli välja ka käesolevas uuringus. Lapsevanemad ei usu, et nende lapsed võiksid kokku puutuda mõne riskiga, kuna varem seda pole juhtunud. Ometi 60% Eesti lastest nimetas, et *online*-keskkonnas oli midagi nende vanuseid häirinud (Livingstone et al 2011). Nii tuli ka käesolevas uuringus laste vastustest ilmsiks, et peaaegu kõik intervjuueeritavatest lastest on mingil viisil kokku puutunud millegi ebameeldivaga internetis.

Saab öelda, et lastevanemate prioriteediks peaks olema hoopis oma laste hoiatamine erinevate riskide eest, soodustades samal ajal dialoogi ja suuremat üksteise mõistmist vanemate ning laste vahel selles osas, mis puudutab noorte internetitegevusi (Livingstone et al 2011).

Üldisemal tasandil võime Eesti olukorda tõlgendada kui konflikti tehnoloogia ja meediakeskkonna ülikiire arengu ning inimeste kohanemis- ja õppimisvõime vahel. Majanduslik-tehnoloogilise ja sotsiaalse transformatsiooni erinevast tempost tulenevaid pingeid ja riske aitaksid leevendada poliitilised meetmed. Võimalike eeskujuriikidena tasub Eestil jälgida Suurbritanniat ja Soomet, kus laste internetiriskide kogemise tase on vaatamata kõrgele kasutusmäärale ja liberaalsele infokeskkonnale kas alla Euroopa keskmise või teistest

Põhjamaadest madalam. Mõlema riigi puhul mängib tõenäoliselt rolli pikaajaline ja ulatuslik teavitustegevus ning meediaõpetuse oluline koht õppekavades (Kalmus 2012/2013: 83-85).

5.3 Meetodi kriitika ja edasised soovitus

Antud meetod oli sobilik bakalaureusetöö läbiviimiseks ning kõik uurimisküsimused said vastatud. Siinkohal on aga oluline asjaolu, et kuna tehnoloogia muutub ajaga üsna kiiresti, siis koos ajaga muutuvad ka vastused. Antud uurimustöös oli vaadeldud vaid põgusalt kvalitatiivse meetodi abil laste internetikasutust ning nende kokkupuudet riskidega, ühtlasti nende vanemate arusaamu riskidest ning oma laste internetikasutamise vahendamist.

Kvalitatiivne meetod annab hea võimaluse rohkem süvitsi mõista lapsi ning nende vanemate arvutikasutust. Intervjuude käigus saab nii lapsi kui lapsevanemaid suunata, kui viimased vastusteni ei jõua ning vaadelda nende reaktsioone erinevatele küsimustele. Intervjuud annavad head võimalused põhjalikeks vaatlusteks ning tulemusteks.

Antud teemat on kindlasti keeruline uurida, ühelt poolt seetõttu, et tegemist on lastega ning erinevate riskide ja ohtude defineerimine iseenesest on neile raske, teiselt poolt aga seetõttu, et tehnoloogia areneb ja muutub iga aastaga väga palju. Edasiste uuringute puhul on oluline võtta arvesse ajatundlikkust, vaadelda erinevaid aspekte, kuidas internetiriskide teadlikkus ja toimetulek (nii laste kui ka lastevanemate seas) muutunud on. Ehk on võimalik luua ka seoseid, millised vahendid aitavad lastel vähem ohtlike situatsioonidega kokku puutuda ning millised vahendid on kõige tõhusamad, et lastevanemate teadlikkust tõsta.

13-16aastaste puhul on oluline arvesse võtta, et tegu on juba küllaltki isepäisete noortega, kellel on väljakujunenud oma maailmavaated. Teiselt poolt jällegi selles vanusegrupis olevad inimesed on ääretult uudishimulikud ning avatud kogu ümbritsetud maailma suhtes, mis teeb nad riskidele just eriti vastuvõtlikuks. Kõige keerulisem osa 13-16aastaste noorte intervjuerimisel oli see et, lapsed ei olnud avatud oma kogemusi jagama ning noori tuli väga palju suunata, et vajalike vastusteni jõuda. Siinkohal võib tekkida tunne, et noored üritavad

pigem näidata, et nad ongi oskuslikumad ning jätta endast paremat muljet. Lisaks tuli hääletoonist tihtipeale välja ka kergelt üleolev suhtumine. Keeruline oli ka kiiresti reageerimine erinevatele märkidele, mis on tingitud just antud vanuserühmast. Näiteks ei osanud esimeste intervjuude puhul arvata, et paljud küsimused on teismeliste jaoks iseneenesestmõistetavad, mistõttu ei pidanud nad vajalikuks pikemalt antud teemal rääkida.

Väga oluline on arvesse võtta antud teema ajatundlikkust, kuna tänapäeva maailm ja tehnoloogia arenevad väga kiiresti edasi. Paljud praegused lapsevanemad on juba ka ise üles kasvanud arvutite ning interneti kõrval, mistõttu võib nende laste üleskasvatamisel märgatavalt suuri muutusi olla. Seega juba viie aasta pärast võivad tulemused hoopis teistsugused olla. Siinkohal muutuvad kindlasti ka põlvkondadevahelised erinevused, tänapäeva lapsed kasvavad üles mobiilse internetikasutusega, puutetundlike ekraanidega, nende jaoks on kõik väga lihtsaks tehtud, ning sealjuures võivad osavamateks muutuda hoopis nende vanemad, kes on üleskasvanud erinevate operatsiooni-süsteemidega.

Kindlasti on oluline antud teemat uurida ka järgnevatel aastatel, eesmärgiga vähendada laste kokkupuudet erinevate riskidega. Lisaks üldistele uuringutele on kindlasti oluline ka panustada erinevatele võimalustele, kuidas laste kokkupuudet riskidega vähendada, näiteks lisada õppekavasse internetiriskide ning ohtude alased ained ning koolide kaudu ka vanemate teavitamine.

Kuigi aastate vältel on erinevate riskide teavituskampaaniate korraldamine suurenenud, ei ole informatsioon siiski jõudnud soovitud hulgal lastevanemateni, mistõttu edasisi soovitusi on ka keeruline jagada. Erinevaid nõuandeid on jagatud aastaid, kuid mingil põhjusel on endiselt Eesti lastevanemate seas levinud vähene teadmine internetiriskidest.

Näiteks saab väga lihtsasti kätte kõiksugu informatsiooni internetiohutusest “Targalt internetis” kodulehelt, ent lapsevanemad ei tunne piisavalt suurt huvi, et antud lehekülge läbi sirvida ning end antud teemaga kurssi viia. Katrin Romanenkovi magistr töö (2014) käsitleb rohkem teemat, miks antud informatsioon lastevanemateni ei jõua. Romanenkovi töös selguvad mõned põhjused, nagu ajapuudus või see, et lapsevanemad ei soovigi sellistesse

keskkondadesse (nagu “Targalt internetis” koduleht) minna, vaid sooviksid informatsiooni rohkem koolidest saada.

Võibolla olekski siinkohal oluline korraldada koolides erinevaid konverentsi-laadseid üritusi, kus lapsevanemaid kaasatakse antud probleemi. Klassijuhataja koosolekutel võiks samuti võtta aega, et internetiriskidest ning turvalisusest veidi pikemalt rääkida. Ehk peaksid õpetajad võtma teatud määral kasutusele ka nii-öelda hirmutamise meetodi ning erinevate halvasti lõppenud juhtumite näitel lastevanematele selgitama, millised riskid võivad olla internetis ohtudeks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida 13-16aastaste laste ja nende vanemate teadlikkust interneti kasutamisel, nende hoiakuid ja lastevanemate seatud piiranguid oma lastele.

Mida enam võimalusi kogeivad lapsed ja noored internetis, seda suurem tõenäosus on, et nad puutuvad kokku ka erinevate riskidega. Uuringud näitavad, et väga paljud lapsed on internetis kokku puutunud häiriva sisuga ning et enamasti puudub nii lastel kui ka lastevanematel oskus, kuidas toime tulla emotsionaalse stressiga. Ka puuduvad lapsevanematel oskused ja teadmised, kuidas ohtu ära tunda ning mismoodi sekkuda ja aidata (Livingstone et al 2011).

Rahvusvahelise laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisgrupi EU Kids Online uurijate sõnul vajavad kõrge riskiga maad nagu Eesti tungivalt teadlikkuse tõstmist (Livingstone et al 2010). Sealjuures lastevanemate piirangute kasutamine oma laste arvutikasutamisel ei ole märkimisväärselt suur. Käesoleva uuringu tulemustest selgus, et vaid vähesed lapsevanemad on määranud oma lastele internetikasutamisel piiranguid. Pigem usaldatakse oma last ning eeldatakse, et laps ei tegele internetis talle kahjulike asjadega. Intervjuudest tuli välja ka see, et lapsed ei küsi nõu ega abi oma vanemate käest ja see võib olla tingitud vanemate ebakompetentsusest ning oskamatuses lapsi aidata.

Käesoleva uuringu tulemustest selgus, et laste vähesel suunamisel suutsid lapsed nimetada neile potentsiaalselt ohtlikke internetiriske. Kõigi laste jaoks oli esmajoones hirmsaim risk viirused. Osati välja tuua, et oma andmeid ei tohiks interneti kirjutada, ent sotsiaalvõrgustikes oma andmete avaldamises lapsed ohtu ei näinud. Selgus ka tõsiasi, et kõik lapsed olid internetis kuidagiviisi kokku puutunud millegi ebameeldivaga, kui mitte nemad ise, siis nad teadsid kedagi, kes on. Sealjuures nende vanemad olid kindlad, et midagi halba nende lapsed internetis kogenud ei ole. Mitte ükski laps ei rääkinud häirivast kogemusest ei oma vanematele ega õpetajatele.

Antud teema uurimine on väga tähtis, ent ühtlasi ka keeruline. Üheltpoolt sellepärast, et tegu on lastega ning laste uurimine iseenesest on juba keeruline. Teiselt poolt on raske erinevate riskide ning ohtude klassifitseerimine. Lisaks tuleb arvestada ka põlvkondlike erinevustega - tänapäeva laste jaoks on mõiste “personaalne informatsioon” hoopis uue tähenduse saanud, millega nende vanemad ei pruugi alati arvestada.

Antud uuringust selgus ka tõsiasi, et lastevanemate seas on populaarne arvamus, et kuna nende laps on maast-madalast üles kasvanud interneti ning arvutitega, siis oskab ta sellega suurepäraselt ümber käia ning ei puutu erinevate ohtude ja riskidega kokku. Leitakse, et kui midagi halba ei ole enda või enda tutvusringkonnas juhtunud, siis on ebatõenäoline, et tulevikus võiks midagi halba juhtuda. Antud tulemus läheb kokku ka mitmete teoreetikute ning erinevate uuringute tulemustega (näiteks Livingstone'i erinevate aastate uuringud; Prensky; Herring). Mitmete teoreetikute (Prensky; Livingstone) sõnul on see aga vale lähenemine - laps õpib kõige paremini enda vanematelt ja õpetajatelt, mistõttu oleks väga oluline oma lapsega internetiohtudest rääkida.

SUMMARY

13-16 year-olds' and their parents' awareness of online risks

The aim of this study is to investigate the 13 to 16 year old children's and their parents' awareness of internet use, their attitudes towards different risks and limits that parents set on their children to manage internet use among their children. In order to get best results, the study has four research questions that were answered during this study:

- How do children cope with different risks on the internet?
- How do children involve their parents in their internet use?
- How do parents cope with different risks on the internet?
- Which strategies are being used among parents to make their children's internet use safer?

The more opportunities and experiences children and young people have on the internet, the greater is the likelihood that they are also exposed to various risks. Studies show that many children are exposed to disturbing content on the internet, and that usually both children and parents lack the ability to cope with that emotional stress caused by disturbing content on the internet. Also, parents tend to lack the skills and knowledge of how to recognise danger in the internet and how to intervene and help their children if necessary (Livingstone et al 2011).

International children's and young people's use of new media research group EU Kids Online, have found in different studies that Estonia belongs to a high-risk country category and therefore is in need of encouraging more awareness among parents (Livingstone et al 2010).

The results in this study show that parents do not use many restrictions on their children's internet use - only a few parents have set limits for their children when using the computer. Parents tend to trust their children, and it is assumed that their child is not engaged in harmful activities when being on the internet. The study revealed that children do not ask help and

advise from their parents, and this may be due to the incompetence and inability of parents' knowledge when it comes to computers.

It is understood that the internet is a vast number of options and information. Often, the risks may overlap in capabilities. Results of this study showed that children were able to read potentially dangerous online risks only with a little help. For all children the primary risk was viruses. It also became clear that all the children were somehow exposed to something unpleasant in the internet, if not themselves, then they knew someone who had. Their parents on the other hand assumed that their kids had not experienced anything disturbing on the internet. None of the children told about their disturbing experience to their parents.

This study has a very important topic, but it is also complicated, for one because it is difficult to study children, but on the other hand, it is difficult to classify various risks and danger in the internet. We should also consider the generational differences - today's children's definition of "personal information" has a whole new meaning which their parents may not always understand.

This study also revealed an important and popular opinion among parents: it is considered that since nothing bad has happened to themselves and their children or their acquaintances, it is unlikely that anything bad could happen in the future. This result is similar to number of different theorists and studies (eg Livingstone's surveys, Prensky, Herring). Several theorists (Prensky, Livingstone) however say that it is the wrong approach - children learn better from their parents and teachers, so it is be very important to talk about the risks and dangers in the internet with children.

6. KASUTATUD KIRJANDUS

EU Kids Online. 2006. London: LSE Research Online.

<http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>

Flash Eurobarometer 248 (2008). *Towards a safer use of the internet for children in the EU: draft analytical report*. The Gallup Organisation upon the request of European Commission.

Helsper, E. J., Kalmus, V., Hasebrink, Sagvari, B., De Haan, J. (2013) *Country Classification. Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation*. London: LSE Research Online.

Helsper, E. J., Livingstone, S. (2010). *Parental Mediation of Children's Internet Use*. London: LSE Research Online

Hasebrink, U., Livingstone, S., L. Haddon. (2008). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online (Deliverable D3.2)

Herring, S. (2008). *Questioning the generational divide: technological exoticism and adult construction of online youth identity*. *Identity*, 1-29.

Isakannu, H. (2007). *Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe Tallinna kooli näitel*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, Informaatika instituut.

Kalmus, V. (2008). *Riski alati tiigrikutsud: Eesti lapsed kui (uue) meedia kasutajad*. L. Ots (toim.). *Uued ajad – uued lapsed*. Tallinn: TLÜ kirjastus, 35-61.

Kalmus, V. (2012/2013). *Laste turvalisus uues meediakeskkonnas. Eesti Inimarengu Aruanne*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 83-85.

Kalmus, V., Keller, M., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2009). *Elukvaliteet tarbimis- ja infoühiskonnas. Eesti Inimarengu Aruanne*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 102-124.

Kalmus, V., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2010). *Laste ja noorte Internetikasutus - riskid ja võimalused*. Rmt: *Infoühiskonna aastaraamat 2009*. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 17-19.

Kanger, L. (2007). *Infoühiskonna määratlemine: kriitiline teooriaülevaade*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse- ja kommunikatsiooniosakond.

Kukrus, A. (2004). *Küberkuritegevuse tõkestamine infoühiskonnas*. Riigikogu Toimetised.
URL= <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11318&op=archive2> (04.01.2010)

Laherand, Meri-Liis (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Meri-Liis Laherand: Tallinn

Livingstone, S. (2003). *The changing nature of audiences: from the mass audience to the interactive media user*. London: LSE Research Online.

Livingstone, S. (2008). *Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression*. London: Sage.

Livingstone, S., M. Bober., E. Helsper. (2005). *Internet literacy among children and young people: findings from the UK Children Go Online project*. London: LSE Research Online.

Livingstone, S. & M. Bovill. (2000). *Young people, New Media*. London: LSE Research Online.

Livingstone, S. & E.J. Helsper. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4): 581-599.

Livingstone, S. et al (2010). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Initial Findings*. LSE, London: EU Kids Online.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.

Lobe, B., S. Livingstone., K. Olafsson., J.A. Simoes. (2008). *Best practice research guide: How to research children and online technologies in comparative perspective*. London: EU Kids Online (Deliverable 4.2)

Millwood-Hargrave, A. & S. Livingstone. (2006). *Harm and offence in media content: a review of the evidence*. Bristol: Intellect Books.

Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants, part I. On the horizon*, MCB UP Ltd, vol 9 No(5):1-10

Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants, part II. On the horizon*, MCB UP Ltd, vol 9 No(6): 1-10

Romanenkov, K., *Lapsevanemate teadlikkus internetiriskidest ning vanemate roll laste turvalise internetikasutuse kujundamisel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste insituut.

Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: the rise of the net generation*. New York: McGraw-Hill.

Vandoninck, S., d'Haenens, L., Smahel D. (2014). *Preventive measures – how youngsters avoid online risks*. LSE, London: EU Kids Online

Võime, Marianne (2013). *Laste interneti liigkasutus ja selle seosed vanemliku vahendamisega*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste insituut.

7. LISAD

7.1 Lisa 1 - Intervjuude transkriptsioonid

INTERVJUU LAPSEGA (P1-14)

Kui tihti sa internetis käid?

Noo iga päev mingi paar tundi.

Mis sa arvutis teed?

Kõige rohkem räägin sõpradega Skype'is või Facebookis või olen niisama Facebookis ja siis vaatan Youtube'ist ägedaid videosid.

Mänge ei mängi?

Ei mitte eriti. Vahel natuke, kui mõni sõber on Facebookis mingi ägeda mängu leidnud.

Missuguseid interneti lehekülgi kasutad kõige enam?

Facebooki ja Youtube'i vist. Ja siis Ekooli ja auto24 ka.

Kas su Facebook on privaatne või saavad kõik näha su kontot?

Mmm, vist ei ole privaatne.

Millist informatsiooni enda kohta sul internetis on?

See, kus koolis ma käin. Ja siis ülejäänud andmed ei ole täpselt kirjutatud, et näiteks on mul vale aadress ja siis vale sünnikuupäev ka. Ma ei teagi, rohkem nagu ei olegi midagi vist.

Miks sa vale informatsiooni internetti kirjutad?

No ma ei taha, et võõrad ju teaksid, kus ma elan ja nii.

Millised võiksid olla riskid ja ohud internetis?

Noo need perverdid ja siis muud piraadid ja viirused ka.

Mis sa mõtled piraatide all?

Noh nagu mingeid kahtlaseid asju ei tohi allatõmmata, muidu äkki saad viiruse või midagi.

Okei, aga mis võiks veel ohtlik internetis olla näiteks sulle või su klassikaaslastele? Viirused on sellised tehnikalised riskid, äkki on mingeid ohte veel, mis ei ole tehnikaga seotud, nagu nt need perverdid, keda sa enne nimetasid?

Mmmmm, no ikka on, ma arvan mingeid ohtusid, aga ma ei tea eriti. Noh, see on vist ka, et internetis võib ju igasugustele internetilehekülgedele sattuda, mis on veits imelikud. Ja siis noh need porno lehed ja nii.

Millised internetileheküljed peale porno veel imelikud on?

Mh, no on igasugu imelike piltidega lehtesid, mingite pidude pilte, mis on täiega nõmedad tegelt. See on küll nõme, kui keegi paneb sinust näiteks mingi pildi üles, mida sa ei taha, et keegi näeks ja siis sa ei tea, kes selle üles pani.

Kas sul ja su sõpradel on nii juhtunud?

No ükskord jah pani üks klassivend Facebooki mingi nõmeda pildi minust ja siis ei võtnud seda maha. Nii ikka tehakse vahel jah. Noh, et siis on teistel naljakas või midagi.

Aga kas sul on siis ka naljakas?

Mkmm (raputab pead)

Oled sa vanematele rääkinud ka, et nii on tehtud?

Ei ole.

Miks mitte?

No mis ma läheb kituma, see teeb ju veel hullemaks asja. Äkki ta siis läheb kellegagi rääkima ja siis saadakse teada, et ma kitusin oma emale..

Mis viisil sa vanemaid oma arvuti kasutamises kaasad?

Eriti ei kaasagi. Vahel annan nõu, kuidas mingeid asju otsida või teha arvutis ja nii. Aga me ohtudest küll ei räägi eriti.

Kas sul vanemad teavad, mis sa internetis teed?

Ei usu. Või noh, ju ta midagi ikka teab. Aga ma mingit raportit talle küll ei kirjuta..

Milliseid piiranguid on vanemad sulle seadnud?

Mul ei ole üldse mingeid piiranguid, ma ei ole ju arvutist sõltuvuses ega midagi.

On teil peres internetiga seoses midagi halba juhtunud?

Mmm, ei ole..

INTERVJUU LAPSEGA (P2-13)

Kui tihti sa Internetis käid?

No käin ikka suht tihti, noh mingi 1-2 h päevas.

Mis sa teed seal?

Põhiliselt mängin mingeid mängu.

Online'is?

Ei, mul on endal arvutis olemas mängud.

Mis sa veel arvutis teed? Sõpradega ei suhtle?

Mmm.. nojaaa, ikka räägin. Facebookis tavaliselt räägime. Mmm, ma ei tea, ikka teen asju.. Ma ei mäleta praegu.

Missuguseid interneti lehekülgi kasutad kõige enam?

Heh, kõige rohkem vaatan Youtube'ist erinevaid coole videosid. No ja siis seal Facebookis käin ja ja ekoolis pean käima ja nii.

Kas su Facebooki konto on kõigile nähtav?

Mmm, vist küll, aga mul ei ole seal niikui midagi.

Pilte ei olegi?

Mõned ikka on, aga mis siis..

Millist informatsiooni enda kohta sul internetis veel on?

Mmmm, mitte midagi isiklikku minu arust küll ei ole. Mina ei ole igaljuhul kirjutanud midagi enda kohta internetti.

Facebookis nime ja kooli ei olegi?

Mmm, nojah, nimi ikka on. Kooli mu meelest ei ole.

Millised võiksid olla internetis olevad riskid või ohud?

Nooo need viirused on küll ja sellised asjad.

Aga viirused on tehnikalised riskid. Mis võiks veel näiteks sulle ja su eakaaslastele ohtlik olla internetis?

Mh, mina ju ei tea. Mul ei ole kunagi midagi juhtunud, pole nagu mõelnud selle peale. Mis seal nii väga ikka juhtuda saab? Keegi ei tea ju, et see sina oled arvutis..

Äkki mõni varas häkib su arvutisse ja saab teada, kus sa elad?

Hahahaaa, ei usu, see juhtub ainult filmides ju.

Aga näiteks, kui sa mõne võõra inimesega räägid, kas siis ei võiks mõnda ohtlikku olukorda tekkida?

No jaaaa, kui sa tõesti ei tea, kellega sa räägid, siis äkki ta on mingi veidrik ju või midagi.. Aga ma ei räägi võõrastega, ma räägin ikka oma sõpradega. Sest muidu tõesti äkki mingi jobu räägib sinuga ja nii. See on küll nõme. (Mõtleb natuke) No ma ei tea, võibolla on ohtlik see, kui sa näiteks ise mängid mingit võõrast inimest ja siis saad nagu hirmutada kedagi nii.

Kas sa oled sõpradega teinud nii?

Mmm, ei ma ise ei ole, aga ma olen kuulnud, et koolis mõned poisid on teinud.

Aga kuidas see hirmutamine siis käib?

No ma ei usu, et midagi halvasti. Lihtsalt nagu siuke *prank* või nii.

Kas oled äkki õpetajale või vanematele rääkinud, et poisid on nii teinud?

(Raputab pead)

Aga miks mitte?

Ma ei tea, miks.

Mis viisil sa vanemaid oma arvuti kasutamises kaasad?

Hahaha, ei kaasagi üldse. Mis ma ikka neile näitan seal?

Aga kas vanemad teavad, mida sa teed arvutis?

No mina ju ei tea. Ei usu.

Aga kas sa küsid interneti-alast nõu ka vanematelt?

Mkmm, nad ei tea ju midagi.

Kas siis vanemad sinuga erinevatest ohtudest-riskidest ei räägi?

Eiiiii, nii imelik. Ei tahaks ka, et räägiksid.

Milliseid piiranguid ema-isa seadnud on?

Kella kümnest peab mul arvuti kinni olema. Muud küll ei ole.

On teil perekonnas seoses Internetiga midagi ebameeldivat või häirivat juhtunud?

Mm, ei ole mu meelest. Isegi viiruseid pole eriti olnud. Aga ma tean, et imelikele lehtedele ei tohi minna ja siis ei tohi neid linke avada, mis emailidele saadetakse ja ma mingeid kahtlaseid mängu ka ei tõmba.

INTERVJUU LAPSEGA (P3-15)

Kui tihti sa internetis käid?

Hmm, pärast kooli käin suht iga päev.

Kui mitu tundi sa arvad, et sa internetis oled iga päev?

No mõni tund ikka. Tahaks rohkem, aga issi ei luba alati. Kodutööd peavad tehtud olema, enne kui arvutisse tohin üldse minna. Aga ma vahel ikka lähen, kui kedagi kodus pole (itsitab).

Mis sa arvutis teed?

Mängin mängu ja siis kuulan musi. Ja siis surfan niisama Google'is ringi, sealt saab igasugu ägedaid asju vaadata ja siis vahel saab kodutöödega ka abi sealt. Jah, õppimiseks kasutan ka vahel arvutit ja internetti. Ja siis Youtube'is vaatan ka naljakaid videosid. Ja siis Facebookis hängin ka. Mmmm, aaaaa ja Skype'is räägin ka sõpradega juttu ju. Kuigi Facebook on popim. Ja siis vaatan erinevaid sarju ja saateid ka internetist.

Kas su Facebooki konto on privaatne?

Jaaaa.

Kas mängud on sul arvutis olemas või mängid internetis?

Mmm, mõlemat, aga rohkem vist internetis.

Missuguseid interneti lehekülgi kasutad kõige enam?

Noh, Facebooki ja Googlit ja siis Youtube'i vist ka.

Millist informatsiooni enda kohta sul internetis on?

Mmmm, ma ei teagi nii nagu. Facebookis on vist midagi, noh nimi ja kool ja nii. Vanust ja aadressi küll ei ole. Ja mujale ma ka ei ole oma pärisnime kunagi kirjutanud.

Millised võiksid olla riskid ja ohud internetis?

Äh, mina ei tea ju. Mu meelest küll eriti mingeid ohte ei ole. (Pikk mõttepaus) no võibolla ma olen kuulnud, et mingid perverdud võivad sinuga rääkima hakata ja nii, aga see on rohkem tüdrukute oht mu meelest. Aaaa, ja siis võibolla porno ka. Ja viirused!

Aga mis võiks olla poiste ohud internetis?

Noh viirused ju. Sest poisid mängivad arvutimänge ja siis vahel kui sa arvutimängu

alla tõmbad, siis võid viiruse kaasa saada.

Aga viirus on selline tehniline probleem, äkki on mõni muu oht veel ikkagi internetis?

Mmmm, mina ei tea.

Miks su Facebooki konto privaatne on?

Noh, et mingid veidrikud ei saaks mu pilte vaadata.

Aga kas sa kogemata mõne hirmsa internetilehekülje peale ei ole sattunud?

(Itsitab) ükskord ma klikkisin kogemata mingi naise peale ja siis ma sattusin mingile porno lehele. Aga see oli nii rõve. Mmm, rohkem ma küll ei tea.

Ütlesid oma vanematele ka, et nii juhtus?

Iuuuu, ei öelnud, ega ma seal ju ei käi ise meelega...

Mis viisil sa vanemaid oma arvuti kasutamises kaasad?

Aaa, siis kui internetiga midagi viga on, siis ma lähen küsin issi käest, et mis värk on. Ja siis ma olen mõnel korral viiruse ka arvutisse saanud ja siis ma ka ei oskanud ise midagi teha.

Kas vanemad teavad, mis sa arvutis teed?

Mmm, natuke vist ikka teavad. Aga vahel ma mängin ikkagi siis, kui ma ei tohiks salaja.

Milliseid piiranguid on vanemad sulle seadnud?

Ma ei tohi tapmismänge mängida. Ja siis peab normaalsel ajal magama minema, et ma ei saa üldse nii kaua arvutis olla, kui ma tahaksin. Nädalavahetusteti vahel ka ei saa.

On teil peres internetiga seoses midagi ebameeldivat juhtunud?

Ei ole.

INTERVJUU LAPSEGA (T4-13)

Kui tihti sa internetis käid?

Eeee, iga päev käin internetis.. Mmm mingi mõned tunnid äkki.

Mis sa arvutis teed?

Loen erinevaid blogisid ja siis räägin sõpradega Skype'is või Facebookis. Ja siis ma õpin arvutiga päris palju ja vaatan ekoolist asju. Mussi kuulan ka Youtube'ist tavaliselt. Ma loen ka igasugu raamatuid ja sellised asju ka internetist.

Mänge ei mängi?

Ikka mängin vahel kui igav on, aga ainult Ipadi pealt.

Online' mängu ei mängi?

Mkmm.

Missuguseid interneti lehekülgi kasutad kõige enam?

Eeeemm, Facebooki ja siis vist Youtube'i ja siis äkki Ekooli ka. Ma ei teagi nii, Google'it kasutan ka palju.

Millist informatsiooni enda kohta sul internetis on?

Ainult Facebookis on mul nimi ja kool. Ja siis seal on veel natuke mingeid asju kirjas, noh mingid raamatud ja filmid, mis mulle meeldivad ja nii ja siis spordialad, millega tegelen.

Kas su Facebook on privaatne või saavad kõik su kontol käia?

Privaatne on.

Millised võiksid olla riskid ja ohud internetis?

Mmmm, mõned võõrad inimesed võivad olla ohtlikud, et võõrastega ei tohi rääkida. Ja siis arvutiviirused kindlasti. Ja siis äkki see ka, et kui võõrad saavad su koduse aadressi või telefoni teada, et siis äkki keegi tuleb varastama või midagi. Või siis hakkavad telefonis *stalkima* või midagi.

Tead sa kedagi, kelle telefoni number on mingi võõra kätte sattunud?

Jaa, mul oli koolis mingil tüdrukul niiviisi, et talle saadeti kogu aeg mingeid nõmedaid sõnumeid ja helistati ka ja nii ja mitu päeva järjest ja siis pärast tuli välja, et mingid nõmedad klassivennad tegid omast arust nalja.

Kas oli siis naljakas ka?

Ei olnud. Mu meelest on see täiega lapsik.

Aga õpetajale või vanematele rääkisid sellest?

Mina ei rääkinud, aga keegi rääkis õpetajale ja siis kutsuti vanemad kooli ja siis karistati neid poisse ka kuidagi.

Mis viisil sa vanemaid oma arvuti kasutamises kaasad?

Ekoolis näitan asju neile ja siis ma ikka näitan vahel toredaid lugusid blogidest või mõnda ägedat videot ka. Ja siis näitan tavaliselt internetis, et mis ma saada tahaksin.

Kas vanemad teavad, mis sa arvutis teed?

Hmm, no kui ma telku ees arvutis hängin, siis nad ju näevad, mis ma teen. Aga kui ma oma toas olen, siis nad ei näe. Aga ma ei tee midagi imelikku seal ka, et ma ei tea, mul ei ole nagu midagi varjata.

Milliseid piiranguid on vanemad sulle seadnud?

Mmm, kell 9 peab arvuti kinni olema. Ja siis kõigepealt peab kodutöödega tegelema, enne ei tohi arvutisse minna.

On teil peres internetiga seoses midagi ebameeldivat juhtunud?

Mkmm

INTERVJUU LAPSEVANEMAGA (I3-41)

Kui tihti te Internetis käite?

No eks ikkagi iga päev, sest töö ise juba nõuab pidevalt arvuti kasutamist, tihti tuleb tööd teha ka nädalavahetustel. Vabal ajal võibolla ei kasutagi nii palju arvutit.

Mida arvutiga teete?

Põhiliselt tegelengi siis töögi ehk tekstitöötlust, aga loen ka internetist uudiseid ja vaatan aeg-ajalt saateid ja muusikat kuulan ka.

Milliseid internetilehekülgi kasutate kõige enam?

Hmm, hea küsimus. No Postimees ja EPL online kindlasti. Hmmm.... Spotify'st kuulan muusikat. No ma ei tea, surfan ka ikka niisama ja siis töö jaoks on eraldi programmid ja ministeeriumi kodulehte peab külastama jne.

Kas teate, kui tihti ja mis aegadel teie laps arvutis käib?

No ütleme nii, et üleüldiselt on selline ülevaade nagu olemas. Aga noh, minu kui lapsevanema hinnangul, on internetis olemist ikkagi natuke liiga palju. Võiks rohkem arvutiväliste asjadega tegeleda.

Kui palju ta siis internetis käib?

Noh mõned tunnid päevas ja nädalavahetusteti tahaks ta seal ilmselt terved päevad ja õhtud istuda.

Mis ta seal teeb?

No vaatab kindlasti seda e-kooli ja meile ja no siis see telekas on ka suhteliselt internetti kolinud, et eks ta vaatab seal ka igasugu saateid ja siis kindlasti suhtleb

päris palju Facebookis ja kuulab muusikat ja noh, eks ta mingeid mängu mängib ka. Ja kodutööde jaoks samuti kasutab interneti ja arvutit.

Kas teate, milliseid mängu ta mängib?

No eks ma ikka üritan järge pidada, aga ega see pole eriti lihtne, neid mängu tuleb ja läheb väga kiiresti, aga vägiväldseid mängu ei tohi ta küll mängida. See piirang on meil jah peale pandud.

Millised riskid ja ohud võiksid teie hinnangul Internetis teie lapsele ohtlikud olla?

No kuna see virtuaalmaailm on ikkagist anonüümne, siis no mingites teatud suhtlusportaalides ei teagi täpselt kellega suhtlemine käib ning mis eesmärgil üldse suheldakse. Kindlasti on probleem võõrandumisega tegelikust maailmast ja noh, lõpuks ka püüd samastuda virtuaalmaailmas toimuvaga. Ja siis on ohtlikuks ka erinevate massisühhoosidega kaasaminek ja sellega kaasnevad ohud.

Mis te massisühhooside all silmas peate?

No näiteks Facebookis on mingisugune ülipopulaarne joomisemäng. Et eks noortel ole ikka omad võitlused omavahel ja lõpuks on nii, et kes sellega kaasa ei lähe, see on kuidagi teistes halvem. See on väga ohtlik.

Missuguste murede/rõõmudega on laps teie poole seoses Internetiga pöördunud?

Noh, pigem tehniliste küsimustega on ikka pöördunud ka, näiteks kui internetiühendus katki läheb või midagi, siis ta tuleb ja küsib, mis juhtus. Probleeme on olnud ka arvutiviirustega, et siis ta on ka kõrvad ludus küsima tulnud, et mis nüüd saab.

Missuguseid piiranguid olete kehtestanud seoses internetiskäimisega?

Kõige rohkem oleme ikkagi üritanud nende internetimängude mängimist piirata, aga noh, eks ma tean, et neid ikkagi aeg-ajalt mängitakse ka. Aga noh, täiesti ära keelatud on need tapmismängud, neid ei tohi üldse mängida. Ja siis on keelatud kõik nii-öeldes siis täiskasvanutele suunatud internetileheküljed ja kindlasti ka kõiksugu tutvumisportaalid ja sellised lehed.

Kas olete oma lapsega interneti riskidest ja ohtudest rääkinud ka?

Noh, natuke ikka, et just needsamad lehed, kus on keelatud käia ja et milliseid mängu ei tohi mängida.

Lapse sotsiaalvõrgustikus käimist ei kontrolli?

Ei üldiselt ei kontrolli nüüd päris täpselt, et mis ta teeb. Meil on ikka kindlad reeglid paigas ja kui ta vahele jääb, on tagajärjed. Nii palju kui me oleme vahel ikkagi jälginud, et mis ta teeb seal arvutis, siis ei ole tõesti täheldanud, et ta nüüd oleks keelatud internetilehekülgedel käinud. Aga noh, eks nad ikka omavahel ju teevad ka lollusi ja päris kõike ei saagi kontrollida. Tuleb lihtsalt loota, et lastel on natuke mõistust ka peas ja uudishimu päris lolliks ei tee.

On teil perekonnas seoses Internetiga midagi ebameeldivat/häirivat juhtunud?

No see on küll olnud, et laps istub arvutis, siis ta nagu “kapseldub” oma virtuaalmaailma, et ta muutub sõjakaks ja tigidaks ja eriti kui palud arvutist nüüd ära tulla või mängimise ja surfamise lõpetada, siis muutub eriti kurjaks. Ja noh, ajataju kaob üsna lihtsalt ära, et muud kohustused jäävad lihtsalt tegemata või siis teeb ta need täitsa puudulikult ära. Ei lähe õigel ajal magama ja nii.

Kas olete siis lapse internetitegevustest midagi muutnud või mõned piirangud seadnud?

Jaa, ikka, tavaliselt järgneb sellisele käitumisele arvuti kasutamise aja piiramine, et näiteks pärast kooli võib kaks tundi internetis olla või tohib ainult ekooli kasutada ja muidu õpingute jaoks ja seda siis kas nädalaks või kaheks, noh oleneb, mis ta siis täpsemalt korda saatnud on.

INTERVJUU LAPSEVANEMAGA (E1-49)

Kui tihti te Internetis käite?

No pean ikka iga päev käima, et töö on ka arvutiga.

Mida arvutiga teete?

No tööd teen. Ja siis suhtlusvahendina kasutan ka, Skype'i kasutan palju ja siis niisama surfamiseks ja informatsiooni hankimiseks ka.

Milliseid internetilehekülgi kasutate kõige enam?

Oi, no tööalaselt kasutan palju Google'it kindlasti. Siis tööväliselt äkki ajalehtede online' versioone. Kuigi ma eelistan rohkem paber kandjal ajalehti, aga no vahel ikka piilud mõnda uudisteportaali. Hmm, ega ma rohkem niiviisi ei teagi kohe...

Kas teate, kui tihti ja mis aegadel teie laps arvutis käib?

Jaa, tean ikka.

Aga kui tihti ta siis käib arvutis?

Noo kuskil paar tundi ikka iga päev. Vahel natuke rohkem.

Mis ta seal teeb?

No suhtleb sõpradega kindlasti ja siis vahel mängib mõnda mängu, surfab niisama ja siis kasutab õppimiseks ka arvutit.

Kas teate, missuguseid mängu ta mängib?

Oh ei tea mina, mis ta seal mängib, ega ma ei saakski aru täpselt nendest mängudest tänapäeval.

Millised riskid ja ohud võiksid teie hinnangul Internetis teie lapsele ohtlikud olla?

Eks internetis on palju informatsiooni ja lehekülgi, mis ei ole lastele mõeldud. Ja noh, nende nägemine on halb. Ja siis võõrastega suhtlemine on samuti ohtlik.

Kas te lapse sotsiaalvõrgustikku või erinevate asjade allalaadimist ei kontrolli?

Oh ei, ei mida ma ikka kontrollin, ise teab, mis teeb.

Olete te lapsega ohtudest ja riskidest rääkinud?

Hmm... Ei olegi justkui eriti. Pole nagu põhjust olnud, et ei oska nüüd millegi üle hirmsasti karta ja kohe siin keelama hakata. Lapsel on ikka ka oma mõistus peas. Me oleme rääkinud sellest küll, et noh võõrastega ei tasuks rääkida ja ega ta oli ise samal arvamusel ja olnud üldse huvitatudki sellistest lehekülgedest. Samuti minu teada ei ole tal enda kohta päris informatsiooni üldse internetis kirjas. Ma usun, et ta on üsna teadlik internetist ja oskab end hästi hoida.

Missuguste murede või rõõmudega on laps teie poole seoses internetiga pöördunud?

Tehniliste küsimustega ei ole ta üldse minu poole pöördunud, et ta saab ise väga hästi hakkama ja ilmselt teab arvutitest rohkem kui mina. Aga siis lisaks ta ikkagi tuleb ja näitab ekoolis mulle, kui on häid hindeid saanud ja siis näiteb erinevaid põnevaid videosid näiteks. Hmmm... Jah ja siis ta tegelikult näitab palju mulle interneti kaudu ka, et mis tal vaja läheks, noh näiteks, et millist koolikotti ta tahaks ja nii. Et siis näitab, kust saab ja milline olla võiks.

Missuguseid piiranguid olete kehtestanud seoses internetiskäimisega?

Hmm, ei olegi nagu ühtegi piirangut kehtestanud, et pole nagu vajadust olnud.

On teil perekonnas seoses internetiga midagi ebameeldivat või häirivat juhtunud?

Ei ole, õnneks ei ole tõesti midagi juhtunud ja noh, loodan, et seda ei juhtu ka.

INTERVJUU LAPSEVANEMAGA (I4-38)

Kui tihti te internetis käite?

Hah, no umbes 20 korda päevas (itsitab)

Mis te arvutiga teete?

Töötan.

Kodus ei kasuta arvutit?

Noh, eriti nagu ei ole aega selle jaoks. Eks ma vahel ikka loen uudiseid ja googeldan midagi või vaatan mõnda spordiüritust järgi.

Milliseid internetilehekülgi kasutate kõige rohkem?

ETV-d vaatan. Uudisteportaale vaatan. Mmm, googeldan Google'is ka.

Kas teate, kui tihti ja mis aegadel teie laps arvutis käib?

Jah, oh, ööpäevas paar tundi ikka. Reeglina siis õhtuti. Päeval on ju kool ja öösel tuleb magada.

Kas teate, mis ta seal teeb?

No ikka, ta õpib ja mängib mingeid mänge.

Kas teate, mis mänge ta mängib?

No ikka, me ise oleme ju tõmmanud need. No põhiliselt mingeid totrusi Ipod-i pealt, aga ei midagi vägivaldset.

Millised riskid ja ohud võiksid teie hinnangul internetis teie lapsele ohtlikud olla?

Hmm, no vägivald kindlasti ja porno ja imelikud inimesed, kes soovivad lastega suhelda.

Kas olete oma lapsega interneti ohtudest ja riskidest rääkinud?

Eeee, niiviisi otseselt vist ei ole. Aga me oleme küll öelnud, et mida ei tohi teha ja mida on okei teha. Et kõik need personaalse info jagamised ja võõrastega suhtlemised ja sellised asjad oleme ikka läbi rääkinud, et ei tasu end üleliiga internetti panna. Ja siis oleme pannud piirangud, et selliseid internetilehekülgi ei tohi vaadata. Aga justkui rohkem ei ole küll rääkinud. Tänapäeval vaterdatakse nii palju sellest internetist, et eks nad ikka teavad ise ka ja käituvad ikka normaalselt.

Kuidas kontrollite, kas lapsed teie piirangutest ka kinni peavad?

No ega üldiselt nii väga ei kontrolligi. See on kindlalt ikka selgeks tehtud, mis on keelatud. Aga niiviisi eraldi neid kontrollimas küll ei ole käinud.

Nii et laste tegevust internetis ja arvutis te kuidagi ei jälgi?

Noh, niiviisi otseselt tõesti mitte. Vahel nad ikka istuvad siin diivanil ja siis ju näeb, mis nad teevad seal. Kuna lapsed kasutavad minu laptoppi, kui nad tabletit ei kasuta, siis tegelikult ju saaks history'st järgi vaadata. Aga tuleb tunnistada, et midagi imelikku pole silma küll jäänud. Mitte et ma oleks nüüd hirmsasti seda historyt jälginud. Aga vahel kogemata ikka juhtub.

Missuguste murede ja rõõmudega on laps teie poole seoses internetiga pöördunud?

Tead, siiani ei ole muresid olnud õnneks. Aga rõõmudega ikka tullakse vahel, et kui laps on leidnud näiteks mõne huvitava mängu ja soovib seda kindlasti jagada. Ja siis ekoolis näitab häid hindeid ja no siis erinevaid videosid või pilte tuleb samuti vahepeal näitama.

Missuguseid piiranguid olete kehtestanud seoses internetiskäimisega?

Ajalisi piiranguid.

Millised need ajalised piirangud on?

No kõige pealt peavad kodused tööd tehtud olema ja siis tohib üldse internetti minna. Ja kell 9 peab arvuti kinni olema.

On teil perekonnas seoses Internetiga midagi häirivat juhtunud?

Ei ole.

INTERVJUU LAPSEVANEMAGA (E2-42)

Kui tihti te internetis käite?

Mmm, noo kuskil üks-kaks korda päevas äkki.

Mida arvutiga teete?

Loen e-kirju ja siis uudiseid. Mmm, e-koolist vaatan asju, et kuidas lastel koolis läheb ja nii. Ja siis suhtlen Skype'i teel kaugelelavate lähedastega ka.

Milliseid internetilehekülgi kasutate kõige enam?

Oeh, no kus ma siis käin... No e-kooli lehe peal käin. Noh mina ei tea. Ei oska nii küll öelda. Tead, see internetiskäimine läheb alati nii, nagu ta läheb. Ei ole selliseid täiesti 100% lemmik kohtasid.

Kas teate, kui tihti ja mis aegadel teie laps arvutis käib?

Jah, ikka tean, iga päev käib. Mmm, koolipäevadel käib peale kooli ja

nädalavahetusel siis kui tahab.

Mis ta seal teeb?

Noh, vaatab e-kooli asju ja õpib ja siis mängib arvutimänge, *hängib* facebookis ja suhleb skype'is oma sõpradega.

Kas tead, millised arvutimänge ta mängib?

Mmm, ei tea eriti.

Millised riskid ja ohud võiksid teie hinnangul internetis teie lapsele ohtlikud olla?

Mmmm, no kindlasti võõrastega suhlemine. Ja siis näiteks provokatiivsete sündmustega kaasaminek ja igasuguste rumalustega kaasaminema ja teiste kopeerimine, ilma et ta oskaks võimalikke tagajärgi hinnata.

Missuguste murede/rõõmudega on laps teie poole seoses internetiga pöördunud?

Heh, noh, ainus mure on siis, kui internetti pole või kui internet on liiga aeglane.

Missuguseid piiranguid olete kehtestanud seoses internetiskäimisega?

Kodu- või koolitööde tegemata jätmisel või pahanduse tegemisel oleme määranud arvuti kasutamise keelu.

Olete te näiteks oma lapsega interneti ohtudest ja riskidest rääkinud?

Ei ole vajalikuks pidanud.

Kuidas on aga lastel erinevate asjade allalaadimisega?

Ei ole samuti järke pidanud, et mis ta seal nüüd alla tõmbab või mitte. Eks ta teab, et kõike ei tasu allalaadida, kuna viirused võivad tulla ja see tähendab, et ta ei saa arvutit kasutada.

Kas te laste sotsiaalvõrgustikul silma peal ei hoia?

Ei ole vajadust olnud jällegi.

On teil perekonnas seoses Internetiga midagi ebameeldivat/häirivat juhtunud?

Ei ole otseselt nagu midagi halba juhtunud. Aga võibolla siis ainult see, et vahel arvuti ikkagi takistab lapsele seatud ülesannete (näiteks kooli-kodutööde või oma toa koristamine jne) tegemist. Kuid midagi tõsist ei ole küll juhtunud. Vähemalt pole mulle midagi räägitud, et oleks..

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Berit Toodo _____

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 07.06.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

13-16aastaste noorte ja nende vanemate teadlikkus internetiriskidest

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____ Veronika Kalmus _____

(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ 27.05.2014 _____ (kuupäev)